

อุตสาหกรรมปิโตรเลียมในประเทศไทย
การสำรวจและขุดเจาะปิโตรเลียม
สถานการณ์ปิโตรเลียม
ชุมชนอยู่ตรงไหน

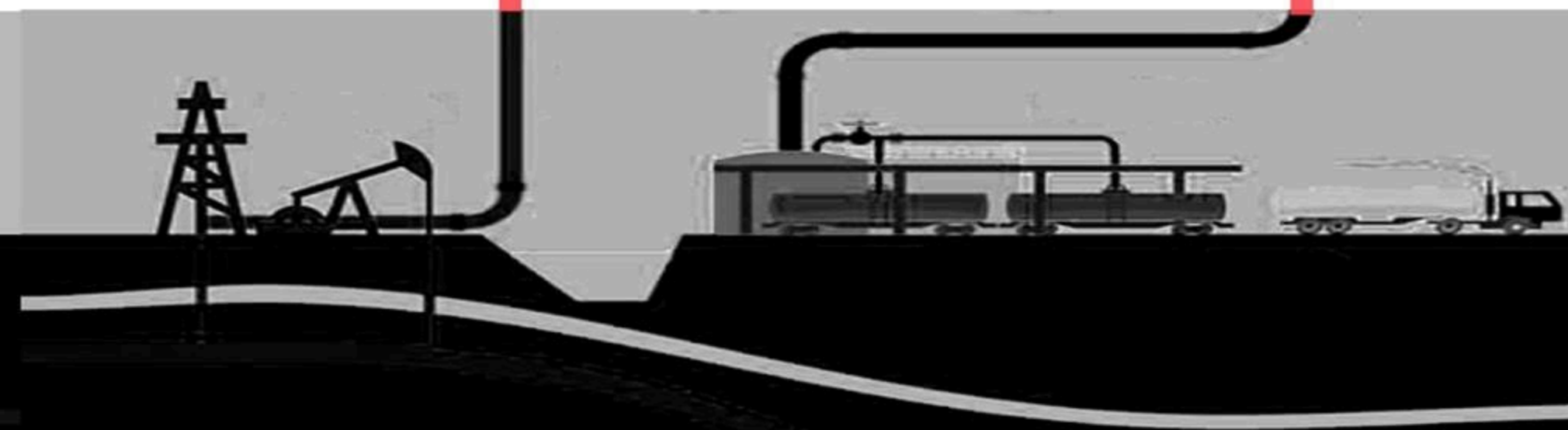

ทางเลือกของชุมชนกับปิโตรเลียม
อุตสาหกรรมสำรวจและผลิตปิโตรเลียมไทย
ที่ชุมชนควรรู้

ศยามล เจริญรัตน์
สถาบันวิจัยสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คลัสเตอร์ พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (แหล่งทุนWCU)
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ชั้น 5 อาคารวิศิษฐ์ประจวบเหมาะ ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กทม. 10330
โทรศัพท์ 02-218-7392 โทรสาร 02-215-5523
เว็บไซต์ WWW.CUSRI.CHULA.AC.TH

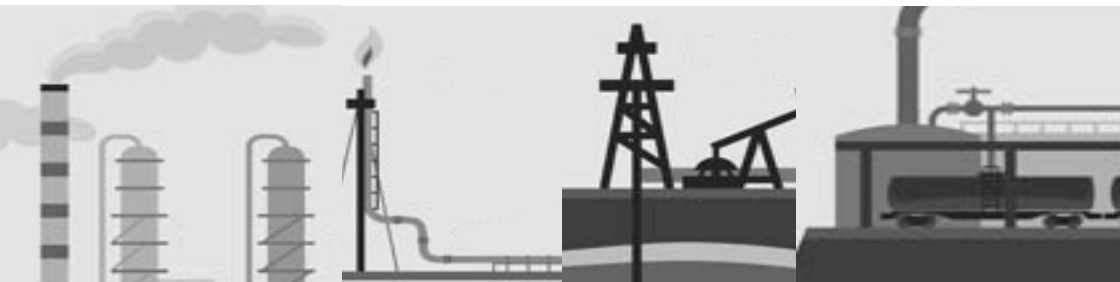

ทางเลือกของชุมชนกับปิโตรเลียม
อุตสาหกรรมสำรวจและผลิตปิโตรเลียมไทย
ที่ชุมชนควรรู้

ศยามล เจริญรัตน์

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทางเลือกของชุมชนกับปิโตรเลียม
อุตสาหกรรมสำรวจและผลิตปิโตรเลียมไทยที่ชุมชนควรรู้

โดย

ศยามล เจริญรัตน์

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์ครั้งแรก กรกฎาคม 2558

จำนวน 200 เล่ม

46 หน้า

ผู้เขียน

ศยามล เจริญรัตน์

ที่ปรึกษา

ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ

พิสูจน์อักษรและรูปเล่ม

รัศมี เอกศิริ

ออกแบบปก

ศยามล เจริญรัตน์

ผู้จัดพิมพ์

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชั้น 5 อาคารวิศิษฐ์ประจวบเหมาะ ถนนพญาไท ปทุมวัน กทม. 10330

โทรศัพท์ 02-218-7392 โทรสาร 02-215-5523

เว็บไซต์ www.cusri.chula.ac.th

สนับสนุนการจัดพิมพ์โดย

คลังstöร์พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (แหล่งทุน WCU)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำนำ

หนังสือเล่มนี้เกิดขึ้นมาจากความต้องการของชุมชนที่เป็นพื้นที่การศึกษาวิจัยโครงการด้านผลกระทบการสำรวจและขุดเจาะปิโตรเลียมว่า ความรู้เรื่องปิโตรเลียมนั้นเป็นเรื่องที่ยากจะเข้าใจสำหรับชุมชน ภาษาที่ใช้เต็มไปด้วยคำเทคนิคเฉพาะและเป็นภาษาต่างประเทศ และแม้ปัจจุบันจะสามารถเข้าถึงข้อมูลได้บางส่วนตามช่องทางต่างๆ แต่ข้อมูลเหล่านั้นก็มีเป็นจำนวนมากอีกทั้งบางข้อมูลกลับมีความขัดแย้งกัน ทำให้ชุมชนเกิดความไม่มั่นใจว่าข้อมูลใดถูกต้องผนวกกับความมุ่งหวังของคณะวิจัยที่จะสามารถมีส่วนร่วมบางประการในการตอบสนองต่อความต้องการและคาดหวังของชุมชนได้

ดังนั้นหนังสือเล่มนี้จึงเป็นการนำเสนอข้อมูลทั้งหมด 4 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปิโตรเลียม เพื่อให้คนทั่วไปได้เข้าใจทั้งด้านประวัติความเป็นมาและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปิโตรเลียม ตามคำถามที่เกิดขึ้นจากชุมชนหลายแห่งว่า ชุมชนขาดข้อมูลและไม่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องปิโตรเลียมต่างๆ ที่การดำเนินการด้านปิโตรเลียมกำลังเกิดขึ้นทั้งในพื้นที่ และรอบๆ ชุมชน ส่วนที่ 2 นำเสนอสถานการณ์ปิโตรเลียมในประเทศไทยและข้อคำถามบางข้อที่เกิดขึ้นจากชาวบ้านในระหว่างการศึกษาในพื้นที่ ส่วนที่ 3 เรื่องอีไอเอกับปิโตรเลียมเกี่ยวกันได้อย่างไร และชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากอีไอเอได้อย่างไรบ้าง และส่วนที่ 4 เป็นส่วนที่เกิดจากงานวิจัยเรื่อง “การสร้าง ความมั่นคงของมนุษย์ในระดับชุมชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาระดับประเทศ กรณีแหล่งก๊าซขดมุล จังหวัดกาฬสินธุ์” และงานวิจัยเรื่อง “การติดตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากอุตสาหกรรมขุดเจาะ” ที่มุ่งประเด็นผลกระทบของชุมชนในภาคอีสาน แต่ในหนังสือเล่มนี้จะหยิบยกตัวอย่างชุมชนที่กำลังเผชิญหน้ากับสถานการณ์ปิโตรเลียมที่แตกต่างกันมาเพียง 3 แห่งเท่านั้น และทำยส่วนนี้เป็นข้อมูลที่เกิดจากการวิเคราะห์สถานการณ์และสร้างแผนที่

ความมั่นคงของชุมชนขึ้นเพื่อให้เป็นทางเลือกสำหรับชุมชนในการจัดการกับ
สถานการณ์ปิโตรเลียมได้อย่างไม่เสียเปรียบ

ความสำเร็จของทั้งหนังสือและข้อมูลที่ได้รับในโครงการวิจัยโครงการจะ
เกิดขึ้นมิได้หากปราศจากความให้ความช่วยเหลือของอาจารย์หลายท่านในสังกัด
จุฬาลกรณ์มหาวิทยาลัย และในสังกัดมหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ่อแม่พี่น้องใน
ชุมชนบ้านหนองแสง บ้านคำไผ่-โนนสง่า บ้านคำใหญ่ บ้านนามูล-ดอนสาต บ้านนา
เหล่า และอีกหลายบ้านที่ได้ให้โอกาสและน้ำใจกับคณะเก็บข้อมูลได้เข้าไปรับฟัง
แลกเปลี่ยนความคิดเห็น นักพัฒนาในชุมชนทั้งจากฝั่งรัฐและเอกชน นักวิชาการ
ทั้งจากมหาวิทยาลัยในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ที่ได้ให้แนวคิดและข้อมูล
ปิโตรเลียมและอุตสาหกรรมขุดเจาะเชิงวิชาการ ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นคุณูปการแก่
โครงการทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตามในฐานะผู้เขียนหนังสือแล้ว หากมีความผิดพลาดอันเกิดขึ้น
ไม่ว่าจะเป็นประเด็นใด เกิดจากความอ่อนด้อยของผู้เขียนทั้งสิ้น ที่ยังมีสามารถ
อธิบาย สะกิด และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับมาได้อย่างเต็มที่ ผู้เขียนขอภัยไว้ ณ
ที่นี้ เราหวังว่าหนังสือเล่มเล็กๆ เล่มนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับชุมชนและผู้สนใจ

ศยามล เจริญรัตน์

กรกฎาคม 2558

สารบัญ

	หน้า
ภาค 1 ความรู้ทั่วไปของปิโตรเลียม	
โลกรู้จักปิโตรเลียมได้อย่างไร	1
ประเทศไทยรู้จักปิโตรเลียมเมื่อไหร่	2
ความหมายของปิโตรเลียม	2
ปิโตรเลียมเกิดได้อย่างไร ?	4
การสำรวจ การขุดเจาะ และการผลิตปิโตรเลียม	6
ภาค 2 สถานการณ์ปิโตรเลียมในฐานะแหล่งพลังงานของประเทศ	
สถานการณ์ปิโตรเลียมในประเทศ	9
สัมปทานปิโตรเลียมคือ ผลประโยชน์ประเทศไทยใช่หรือไม่	12
สัมปทานรอบที่ 21	17
พลังงานไทยในอุตสาหกรรมปิโตรเลียมผูกขาดไหม ?	18
ชุมชนได้ หรือเสีย หรือต้องทำอะไรกับการขุดเจาะปิโตรเลียม	19
ภาค 3 อีไอเอ: เครื่องมือของชุมชนในการมีส่วนร่วม	
การมีส่วนร่วมของชุมชน	21
เครื่องมือการลดผลกระทบชุมชน: อีไอเอ	23
ข้อจำกัดของอีไอเอ	25
ภาค 4 ปิโตรเลียมกับชุมชน กรณีภาคอีสาน	
สถานการณ์การขุดเจาะปิโตรเลียมในภาคอีสาน	27
กรณีตัวอย่างชุมชนที่ได้รับผลกระทบ	29
ทางเลือกชุมชน: แผนที่ความมั่นคงของชุมชน	34
รายการอ้างอิง	37

ภาค 1 ความรู้ทั่วไปเรื่องปิโตรเลียม

โลกรู้จักปิโตรเลียมได้อย่างไร

คำว่า “ปิโตรเลียม” (Petroleum) ที่มาจากภาษาละติน 2 คำ คือ คำว่า “เพตรา” (Petra) ซึ่งแปลว่าหิน และคำว่า “โอเลียม” (Oleum) ซึ่งแปลว่าน้ำมัน ดังนั้นจึงแปลรวมกันได้ว่าน้ำมันที่มาจากหิน

ในอดีตนักโบราณคดีเชื่อว่า ประมาณ 2,500 ปีก่อนคริสตกาล อารยธรรมบาบิโลเนีย เป็นกลุ่มแรกที่มีการใช้น้ำมันเป็นเชื้อเพลิงแทนไม้ และเมื่อประมาณ 1,000 ปีก่อนคริสตกาล ชาวจีนเป็นชาติแรกที่มีการทำเหมืองถ่านหิน และขุดเจาะบ่อแก๊สธรรมชาติลึกเป็นระยะร้อยเมตร

ตามหลักฐานด้านปิโตรเลียมแล้ว ซามูเอล เอ็ม เกียร์ (Samuel M. Kier) เป็นบุคคลแรกที่ถือได้ว่าขุดพบน้ำมัน โดยในปี พ.ศ. 2391 เขาได้ขุดพบน้ำมันโดยบังเอิญจากบ่อที่เขาขุดขึ้นบนฝั่งแม่น้ำอัลเลเกนี (Allegheny) ในรัฐเพนซิลวาเนีย (Pennsylvania) และตั้งชื่อน้ำมันดังกล่าวว่า น้ำมันซีนิกา (Seneca oil) ซึ่งเป็นชื่อพื้นเมืองอเมริกัน ต่อมาเมื่อเกิดภาวะขาดแคลนน้ำมันปลาวาฬ ซึ่งขณะนั้นนิยมใช้เป็นเชื้อเพลิงให้แสงสว่าง และใช้น้ำมันหล่อลื่นสำหรับเครื่องยนต์ต่างๆ กันอย่างแพร่หลาย จึงเป็นแรงผลักดันให้มีการแสวงหาปิโตรเลียมมาใช้ทดแทน และนำไปสู่การจัดตั้งบริษัทเจาะหาน้ำมันชื่อ บริษัทซีนิกาออยล์ จำกัด (Seneca Oil Company) ขึ้น

Samuel M. Kier

https://en.wikipedia.org/wiki/Samuel_Kier

ประเทศไทยรู้จักปิโตรเลียมเมื่อไหร่

ในปี พ.ศ. 2461 เจ้าหลวงเชียงใหม่ได้รับรายงานว่ามีก๊อหลซิมออกมำของปิโตรเลียมที่ฝำง และขำวบ้านในบริเวณนั้นได้ใช้น้ำมันดิบนี้เป็นนยาทำก้ำโรคผิวหนัง เจ้ำหลวงเชียงใหม่จึงได้รับสั่งให้มีการขุดบ่อตื้นขึ้น เพื่อกักเก็บน้ำมันดิบที่หลซิมออกมำนี้ไว้ เรียกว่า “บ่อหลวง” หรือ “บ่อเจ้ำหลวง” ต่อมำในปี พ.ศ. 2462-2466 พลเอกพระเจ้ำบรมวงศ์เธอกรมพระกำแพงเพชรอัคโยธิน เมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็น พระเจ้ำน้อยยำเธอกรมขุนกำแพงเพชรอัคโยธิน ซึ่งขณะนั้นทรงเป็นผู้บัญชาการรถไฟ ได้ทรงว่ำเจ้ำงนักธรณีวิทยาขำวอเมริกันชื่อ Mr.Wallace Lee มำทำกำรสำรวจทำงธรณีวิทยาระห่ำง พ.ศ. 2464-2465 และว่ำเจ้ำงขำวอิตำเลียนมำทำกำรเจ้ำะตรวจสอบบริเวณบ่อหลวงจำนวน 2 หลุม นับเป็นจุดเริ่มตื้นกำรสำรวจเพื่อผลิตปิโตรเลียมในประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2491-2499 ได้มีหน่วยสำรวจน้ำมันฝำงขำมำดำเนินกำรภำยใต้กรรมโลหะกิจขุดเจ้ำะแหล่งน้ำมันไชยปรำกำร โดยใช้วิธีกำรสำรวจวัดคลื่นไหวสะเทือนเพื่อกำหนดต้ำแห่งของหลุมเจ้ำะ ทำให้อำมารถผลิตน้ำมันด้วันละประมำณ 20 บำเรล ต่อมำในปี พ.ศ. 2499 พื้นที่นี้ก็ถูกโอนให้ไปอยู่ใต้กำรดำเนินงำนของกระทรวงกลำโหมอื่กครั้งหนึ่ง และอำมารถทำให้อำรผลิตเพิ่มขึ้นเป็นวันละประมำณ 1,000 บำเรล

ควำมหมำยของปิโตรเลียม

ปิโตรเลียม หมำยถึง สำรประกอบไฮโดรคาร์บอนที่กิดขึ้นเองตำมธรรมชาติ โดยมีธำตุเป็นองค์ประกอบหลัก คือ คาร์บอน และไฮโดรเจน โดยอำจมีธำตุอื่่น เช่น กำมะถัน ออกซิเจน ไนโตรเจน ปนอยู่ด้วย ปิโตรเลียมเป็นได้ทั้งของแข็ง ของเหลว หรือก้ำซ ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของปิโตรเลียมเอง พลังงำนควำมร้อน และควำมกดดันตำมสภำพแวดล้อมที่ปิโตรเลียมสะสมด้วอยู่

ปิโตรเลียมมีคุณสมบัติที่ไวไฟ เมื่อนำมำกลั่นจะด้ผลิตภันฑ์ชนิดต่งๆ เช่น ก้ำซหุงต้ม น้ำมันเบนซิน น้ำมันก๊าด น้ำมันดีเซล น้ำมันเตำ และยำงมะตอย

ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการกลั่นบางชนิดเป็นวัตถุดิบสำคัญในการผลิตน้ำมันหล่อลื่น และจารบี รวมทั้งเคมีภัณฑ์ต่างๆ เช่น ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช พลาสติก และยางสังเคราะห์ เป็นต้น

สถานะในธรรมชาติของปิโตรเลียม สามารถแบ่งตามได้ 2 ชนิด คือ น้ำมันดิบ (Crude Oil) และก๊าซธรรมชาติ (Natural Gas)

น้ำมันดิบ (Crude Oil) มีสถานะตามธรรมชาติเป็นของเหลว ประกอบด้วยสารประกอบไฮโดรคาร์บอนชนิดระเหยง่ายเป็นส่วนใหญ่ แบ่งเป็น 3 ชนิด ตามคุณสมบัติ และชนิดของไฮโดรคาร์บอนที่ประกอบอยู่ คือ

1. น้ำมันดิบฐานพาราฟิน (paraffin base)
2. น้ำมันดิบฐานแนฟทีน (asphalt/naphthenic base)
3. น้ำมันดิบฐานผสม (mixed base)

น้ำมันดิบทั้ง 3 ชนิด เมื่อนำมากลั่นแล้ว จะให้ผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียมในสัดส่วนที่แตกต่างกัน น้ำมันดิบโดยทั่วไปจะมีสีน้ำตาล มีกลิ่นคล้ายน้ำมันเชื้อเพลิงสำเร็จรูป แต่บางชนิดจะมีกลิ่นของสารผสมอื่นด้วย เช่น กลิ่นกำมะถัน และกลิ่นไฮโดรเจนซัลไฟด์หรือก๊าซไข่เน่า เป็นต้น ความหนืดของน้ำมันดิบก็แตกต่างกันไปตั้งแต่เป็นของเหลวเหมือนน้ำ จนกระทั่งหนืดคล้ายยางมะตอย สำหรับความถ่วงจำเพาะของน้ำมันดิบจะอยู่ประมาณ 0.80 – 0.97 ที่ 15.6 องศาเซลเซียส (60 องศาฟาเรนไฮต์) ซึ่งเบากว่าน้ำ ดังนั้นเมื่อน้ำมันดิบรวมอยู่กับน้ำ น้ำมันดิบจึงลอยอยู่เหนือน้ำ

ก๊าซธรรมชาติ (Natural Gas) เป็นปิโตรเลียมที่อยู่ในสถานะก๊าซที่สภาพแวดล้อมบรรยากาศ จะประกอบด้วยสารประกอบไฮโดรคาร์บอนในปริมาณร้อยละ 95 ขึ้นไป ส่วนที่เหลือจะเป็น ไนโตรเจนและคาร์บอนไดออกไซด์ปนอยู่เพียงเล็กน้อย ไฮโดรคาร์บอนในก๊าซธรรมชาติ จัดอยู่ในอนุกรมพาราฟิน มีคุณสมบัติอิมพัลและเปลี่ยนแปลงทางเคมีในสภาวะปกติ ก๊าซธรรมชาติมี

องค์ประกอบส่วนใหญ่คือ มีเทน (CH₄) ซึ่งมีน้ำหนักเบาที่สุด และมีจุดเดือดต่ำที่สุดประมาณร้อยละ 70 ขึ้นไป สามารถแบ่งหลักๆ ได้ 2 ประเภท ดังนี้

Dry gas หมายถึง แก๊สธรรมชาติที่ไม่มีส่วนผสมของแก๊สธรรมชาติเหลว (condensate) มีแต่แก๊สมีเทนเกือบร้อยเปอร์เซ็นต์ ทำให้มีราคาสูงกว่าแก๊สธรรมชาติชนิดอื่นๆ

Wet gas หมายถึง แก๊สธรรมชาติที่มีส่วนประกอบหลักเป็นพวกแก๊สธรรมชาติเหลว ได้แก่ โพรเพน บิวเทน เพนเทน และเฮกเซน แก๊สเหล่านี้จะกลายเป็นของเหลวได้ง่ายที่อุณหภูมิต่ำและความดันสูง ทำให้เกิดปัญหาในการขนส่งชนิดของก๊าซธรรมชาติ

ก๊าซมีเทนใช้ประโยชน์เป็นเชื้อเพลิงในอุตสาหกรรม เป็นวัตถุดิบสำหรับการผลิตปุ๋ย และอัดใส่ถังใช้เป็นเชื้อเพลิงรถโดยสาร

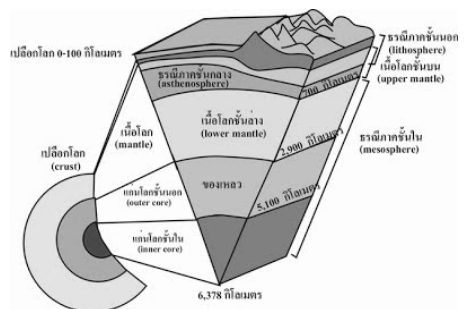
เอ็นจีวี (Natural gas for vehicles - NGV) อีเทน และโพรเพนใช้เป็นวัตถุดิบในโรงงานอุตสาหกรรมปิโตรเคมี

ก๊าซปิโตรเลียมเหลว (Liquefied petroleum gas - LPG) ซึ่งประกอบด้วยโพรเพนและบิวเทน ใช้เป็นเชื้อเพลิงหุงต้ม เชื้อเพลิงสำหรับรถและอุตสาหกรรม

แก๊สโซลีนธรรมชาติ (Natural gas liquid - NGL) ส่งเข้าโรงกลั่นเพื่อกลั่นเป็นน้ำมันเบนซินแก๊สธรรมชาติ

ปิโตรเลียมเกิดได้อย่างไร ?

ปิโตรเลียมเกิดจากการทับถมและสลายตัวของอินทรีย์สารจากพืชและสัตว์ที่คลุกเคล้าอยู่กับตะกอนในชั้นกรวดทรายและโคลนตมใต้พื้นดิน เมื่อเวลาผ่านไปนับล้านปี ตะกอนเหล่านี้จะจมตัวลงเรื่อยๆ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของผิวโลก ถูกอัดแน่นด้วยความดันและ

ความร้อนสูง และมีปริมาณออกซิเจนจำกัด จึงสลายตัวเปลี่ยนสภาพเป็นแก๊สธรรมชาติและน้ำมันดิบแทรกอยู่ระหว่างชั้นหินที่มีรูพรุน ดังนั้นน้ำมันและก๊าซจะถูกกักอยู่ระหว่างช่องว่างของหินตะกอน หรือชั้นหินกักเก็บน้ำมัน

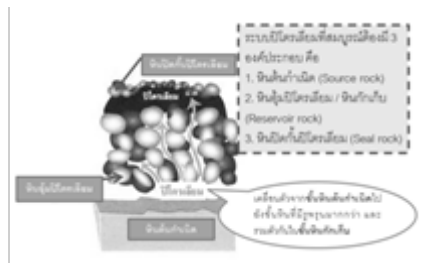
โครงสร้างภายในของโลกประกอบด้วย แก่นโลกชั้นใน แก่นโลกชั้นนอก เนื้อโลกและเปลือกโลก ซึ่งชั้นของปิโตรเลียมมักจะอยู่ในบริเวณของเนื้อโลก

ปิโตรเลียมที่เกิดอยู่ในชั้นหิน จะมีการเคลื่อนตัวออกไป

ตามรอยแตกและรูพรุนของหินไปสู่ระดับความลึกน้อยกว่าแล้วสะสมตัวอยู่ในโครงสร้างหินที่มีรูพรุน มีโพรง หรือรอยแตกในเนื้อหินที่สามารถให้ปิโตรเลียมสะสมตัวอยู่ได้ ด้านบนเป็นหินตะกอนหรือหินดินดานเนื้อแน่นละเอียดปิดกั้นไม่ให้ปิโตรเลียมไหลลุดออกไปได้ โครงสร้างปิดกั้นดังกล่าวเรียกว่าแหล่งกักเก็บปิโตรเลียม 4 แบบ คือ รูปร่างประทุนคว่ำ รูปร่างชั้น รูปร่างโดม และรูปร่างเลื่อน

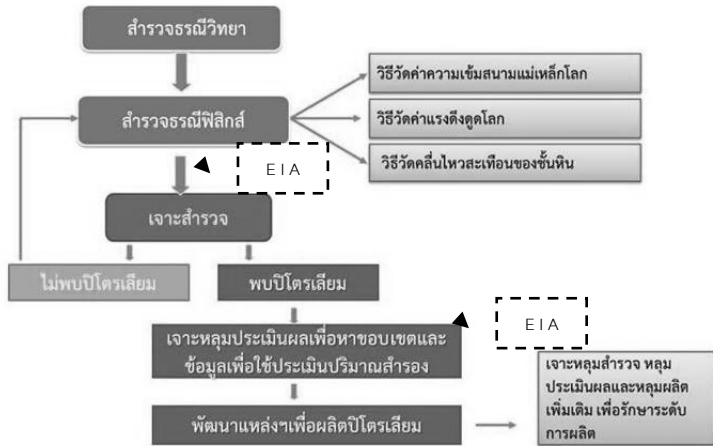
อย่างไรก็ตามในบริเวณที่มีปิโตรเลียมจะต้องประกอบด้วย องค์ประกอบ 3 สิ่งคือ หินต้นกำเนิด หินอุ้มปิโตรเลียม และหินปิดกั้นปิโตรเลียมเสมอ

ความคลาดเคลื่อนประเด็นแหล่งกำเนิดปิโตรเลียม – ปิโตรเลียมกำเนิดจากแหล่งแอ่งตะกอนสะสมตัวในชั้นเปลือกโลก แต่แหล่งแอ่งตะกอนทุกแหล่งไม่ใช่แหล่งที่มีปิโตรเลียม หรือหากมีก็อาจจะไม่ใช่ปิโตรเลียมทั้งแอ่ง ดังนั้นหากต้องการทราบจำนวนปิโตรเลียมต้องอาศัยการสำรวจและประเมินจำนวนปิโตรเลียมในแต่ละแอ่งตะกอนที่คาดว่าจะมีปิโตรเลียมดังรูปที่แสดงขั้นตอนการสำรวจปิโตรเลียม

การสำรวจ การขุดเจาะ และการผลิตปิโตรเลียม

การสำรวจและขุดเจาะปิโตรเลียมเป็นการหาพื้นที่ที่อาจมีชั้นหินกักเก็บปิโตรเลียม ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนใหญ่ๆ ดังรูป

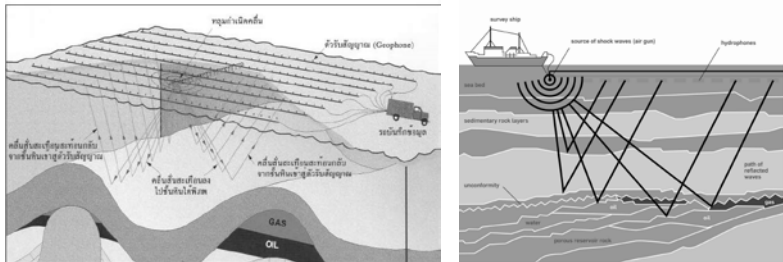
แผนภูมิแสดงขั้นตอนการสำรวจและพัฒนาแหล่งปิโตรเลียม

1. การสำรวจ (Exploration) ในขั้นตอนนี้ นักธรณีวิทยาจะใช้วิธีการสำรวจ วิธีการสำรวจสามารถช่วยเป็นเครื่องชี้ให้ทราบว่า ข้างล่างเปลือกโลกจะมีโครงสร้างที่เหมาะสมเป็นแหล่งกักเก็บน้ำมันมากน้อยเพียงใด แต่ไม่สามารถบ่งชี้ให้เห็นชัดว่าจะมีชั้นหินกักเก็บน้ำมันหรือไม่ เพื่อนำไปสู่การวางแผนการเจาะ เช่น

ก. การขุดเจาะหลุมเพื่อเก็บตัวอย่างหิน (Core Drilling) ใช้การขุดเจาะหินและเก็บตัวอย่างหินจากหลุมเจาะมาศึกษาทางธรณีวิทยา

ข. การสำรวจโดยคลื่นสั่นสะเทือน (Seismic Prospecting) ใช้หลักการของการสั่นสะเทือนโดยอาศัยวัตถุระเบิด

ค. การสำรวจโดยความโน้มถ่วง (Gravity Prospecting) อาศัยความแตกต่างกันของค่าความถ่วงจำเพาะของหินชนิดต่างๆ ภายใต้อิทธิพลของโลก

ภาพ: การสำรวจแบบคลื่นสะท้อน 3 มิติบนบกและการสำรวจแบบคลื่นสะท้อนในทะเล

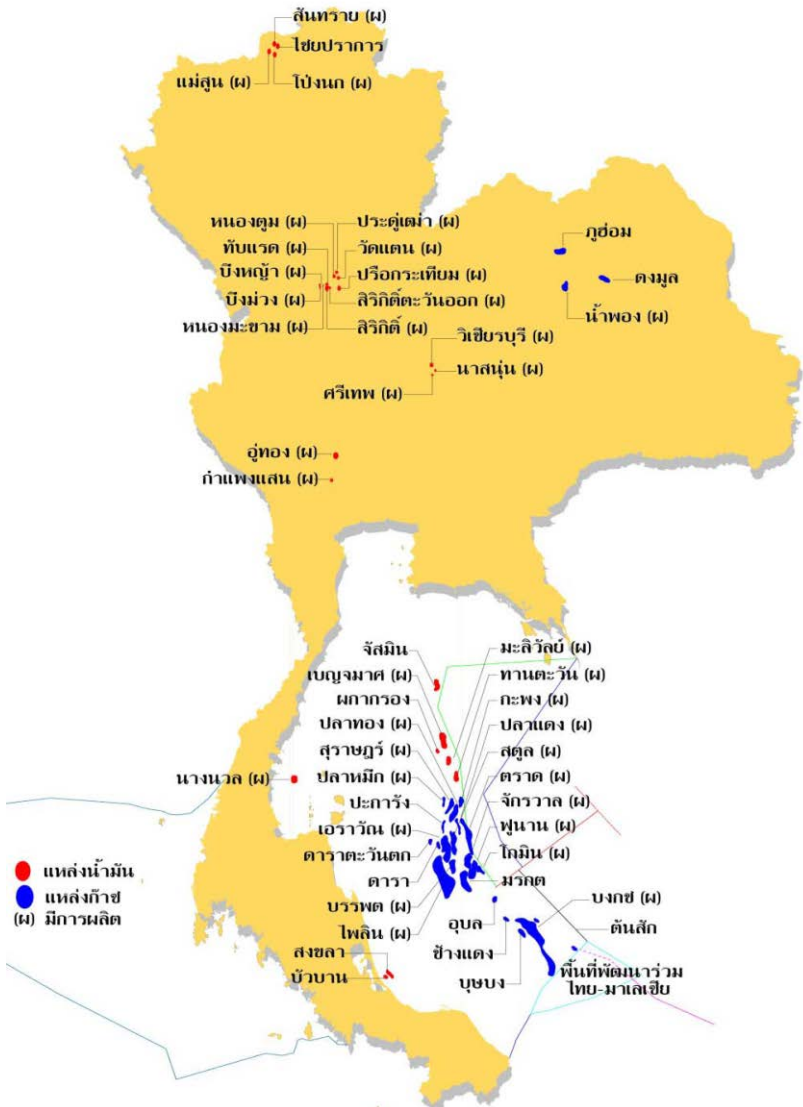
ง. การวัดค่าแรงดึงดูดของโลก (Gravity Survey) จากลักษณะและชนิดของหินใต้พื้นโลก หินต่างชนิดกันจะมีความหนาแน่นต่างกัน

จ. การวัดค่าความเข้มสนามแม่เหล็ก (Electromagnetic Survey) ใช้หลักการว่าหินต่างชนิดกันจะมีความสามารถในการดูดซึมแม่เหล็กต่างกัน การเจาะสำรวจเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการสำรวจหาปิโตรเลียมเพื่อให้แน่ใจว่ามีปิโตรเลียมสะสมตัวอยู่หรือไม่

2. การขุดเจาะ (Drilling) เพื่อทราบพื้นที่และจำนวนปิโตรเลียมจะเริ่มทำการเจาะ “หลุมสำรวจ” (Exploration Well) โดยใช้วิธีสุ่มเจาะเพื่อสำรวจหาปิโตรเลียมในบริเวณที่ยังไม่เคยมีการเจาะพิสูจน์มาก่อน จากนั้นก็จะมี การประเมินคุณค่าทางเศรษฐกิจและหาขอบเขตของแหล่งกักเก็บนั้น จะเจาะหลุมที่เรียกว่า “หลุมประเมินผล” (Delineation Well) เพื่อให้แน่ใจว่าแหล่งกักเก็บนี้มีปริมาณมากพอในเชิงพาณิชย์ จึงจะทำการเจาะหลุมเจาะเพื่อนำปิโตรเลียมที่สะสมตัวอยู่นั้นขึ้นมาใช้ประโยชน์ต่อไป เป็นการขุดเจาะเพื่อการผลิต เรียกว่า “หลุมเพื่อการผลิตปิโตรเลียม” (Development Well)

3. ขั้นตอนการผลิต (Production) เป็นกระบวนการแยกน้ำ แก๊ส คาร์บอนไดออกไซด์ และสารปนเปื้อนอื่นๆ ออกจากน้ำมันดิบและแก๊สธรรมชาติ ที่ได้มาจากการขุดเจาะ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์

4. การสละหลุม (Abandonment) เมื่อหลุมที่ไม่ใช้แล้วโดยการอัดซีเมนต์ลงไปตามท่อผลิต เพื่อป้องกันไม่ให้ของไหลที่มีอยู่ในชั้นหินไหลไปสู่ชั้นหินอื่น

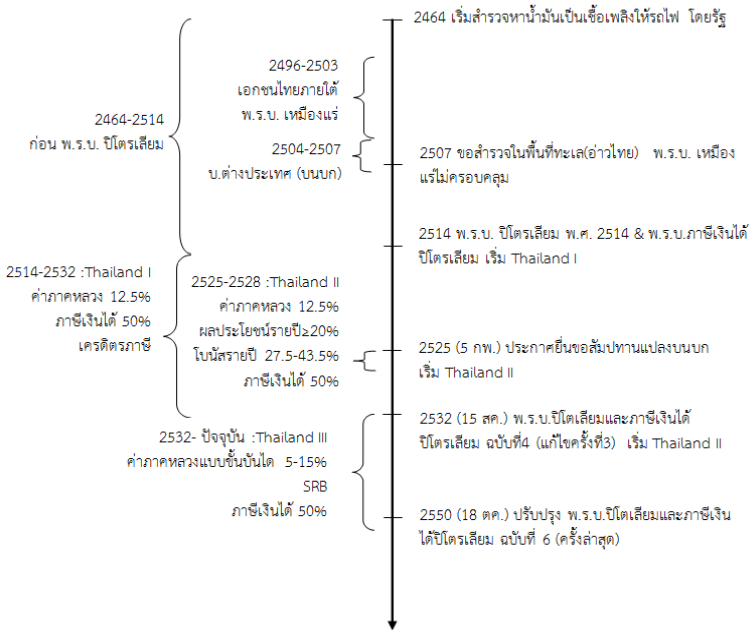
แผนที่: แสดงแหล่งปิโตรเลียมและก๊าซธรรมชาติบนบกและในทะเลของประเทศไทย
ที่มา: กรมเชื้อเพลิงธรรมชาติ กระทรวงพลังงาน

ภาค 2

สถานการณ์ปิโตรเลียมในฐานะแหล่งพลังงานของประเทศ

สถานการณ์ปิโตรเลียมในประเทศ

นโยบายพลังงานโดยเฉพาะด้านปิโตรเลียมของประเทศไทยพบว่าการใช้ปิโตรเลียมของประเทศไทย เริ่มเข้ามามีบทบาทจากการใช้น้ำมันตั้งแต่ พ.ศ. 2431 (รัชกาลที่ 5) และมีการเริ่มให้ความสำคัญมากขึ้นตามการพัฒนาของประเทศและนโยบายการผลิตปิโตรเลียมของประเทศมีความชัดเจนมากขึ้นเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติปิโตรเลียม พ.ศ. 2514 ในปี พ.ศ. 2514 (สถาบันปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย, 2536: 24-109)

ภาพ: แสดงพัฒนาการการดำเนินการด้านปิโตรเลียมไทย

ที่มา: ศยามล เจริญรัตน์, 2558

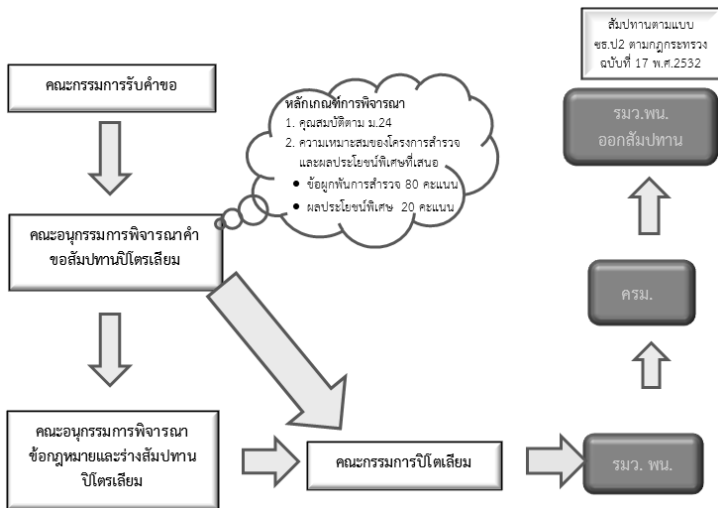
ตั้งแต่ พ.ศ. 2514 -2550 ประเทศไทยมีการเปิดให้มีการขอสัมปทานรวม 20 ครั้ง จากข้อมูลชี้ให้เห็นประเด็นความเสี่ยงที่จะล้มเหลวในการขุดเจาะปิโตรเลียมเพื่อการผลิตได้คุ้มค่า ซึ่งรัฐให้ความสำคัญตระหนักและพิจารณาในแง่การลงทุน

ครั้งที่	วันที่ออกประกาศเชิญชวน	บริเวณที่ปิดสัมปทาน	จำนวนแปลง	การออกสัมปทาน		สัมปทานแปลงที่ดำเนินการปัจจุบัน		แปลงสำรวจที่มีการดำเนินงานในปัจจุบัน
				สัมปทาน	แปลง	สัมปทาน	แปลง	
1	13 กันยายน 2514	ชนบท อำเภอละ ดินแดน	20 แปลง	10	22	6	13	อำเภอละ- 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17
2	9 มีนาคม 2515	ดินแดน	2 แปลง	2	2	-	13	-
3	12 มิถุนายน 2515	ดินแดน	2 แปลง	-	-	-	-	-
4	14 กันยายน 2516	ชนบท ดินแดน	2 แปลง	-	-	-	-	-
5	11 กุมภาพันธ์ 2517	ชนบท ดินแดน	2 แปลง	3	3	-	-	-
6	24 พฤศจิกายน 2521	ชนบท	ก/ล	2	7	2	2	แปลง- E5 (แปลงน้ำพอง) และ S1 (แปลงสีหิณี)
7	26 มกราคม 2522	อำเภอละ ดินแดน	ก/ล	1	1	-	-	-
8	24 มิถุนายน 2523	ชนบท อำเภอละ ดินแดน	ก/ล	4	9	1	1	แปลง- E1 (แปลงสินธุขุม)
9	5 กุมภาพันธ์ 2525	ชนบท	ก/ล	2	3	2	2	แปลง- KC (แปลงสีหิณี) อำเภอละ และ SW1 (แปลงสีหิณี)
10	3 มิถุนายน 2526	แปลงดินแดน	ก/ล	1	1	-	-	-
11	10 สิงหาคม 2527	ชนบท อำเภอละ ดินแดน	ก/ล	3	3	2	2	แปลง- PTEP1 (แปลงบ้านพวน) อำเภอละ อำเภอละ- B6/27 (แปลงบ้านพวน)
12	22 มีนาคม 2528	ชนบท อำเภอละ	20 แปลง	7	8	2	2	อำเภอละ- B5/27 (แปลงสีหิณี) บ้านเอ็ง และ B12/27 (แปลงสีหิณี)
13	26 กรกฎาคม 2533	ชนบท อำเภอละ ดินแดน	104 แปลง	12	21	1	1	อำเภอละ- B5/32 (แปลงบ้านพวน)
14	12 ตุลาคม 2538	ดินแดน	9 แปลง	1	2	-	-	-
15	23 กุมภาพันธ์ 2399	ชนบท อำเภอละ	101 แปลง	6	7	1	1	อำเภอละ- B8/38 (แปลงสีหิณี)
16	16 มิถุนายน 2540	ดินแดน	7 แปลง	1	1	-	-	-
17	16 มีนาคม 2541	ชนบท อำเภอละ	81 แปลง	2	2	-	-	-
18	11 กรกฎาคม 2543	ชนบท อำเภอละ ดินแดน	87 แปลง	11	14	10	13	แปลง- L10/43, L11/43, L15/43, L21/43, 33/43, 44/43, 45/43, 46/43 อำเภอละ- G4/43, C5/43, G6/43
19	1 กรกฎาคม 2548	ชนบท อำเภอละ ดินแดน	82 แปลง	16	21	11	13	แปลง- L21/48, L28/48, L33/48 อำเภอละ- G1/48, G2/48, G3/48, G4/48, G5/48, G6/48, G10/48, G11/48, G12/48 ดินแดน- A4/48, A5/48
20	23 พฤษภาคม 2550	ชนบท อำเภอละ	65 แปลง	24	26	15	17	แปลง- L3/50, L7/50, L13/50, L14/50, L16/50, L20/50, L21/50, L29/50, L31/50, L48/50, L50/50, L53/50 อำเภอละ- G4/50, C5/50, G6/50, G7/50, G8/50
	รวม			108	155	53	67	

ภาพ: แสดงการเปิดสัมปทานของไทยรอบที่ 1- 20 ข้อมูล ณ พ.ศ. 2555
ที่มา: กรมเชื้อเพลิงธรรมชาติ

ความคลาดเคลื่อนเรื่องจำนวนแปลงสัมปทาน – จำนวนแปลงสัมปทานที่ถูกนำเสนอ มักมีจำนวนตัวเลขที่ไม่เท่ากันเสมอ เนื่องจากมีการคืนแปลงสัมปทานเมื่อหมดอายุสัมปทาน หรือเมื่อสำรวจแล้วพบว่าไม่สามารถผลิตปิโตรเลียมได้ และการเปิดสัมปทานเพิ่มในแปลงสำรวจเดิมที่สัมปทานหมดอายุ ดังนั้นการใช้ข้อมูลแต่ละครั้งต้องพิจารณาตามช่วงเวลาของแต่ละข้อมูลประกอบกัน

ประเทศไทยให้สัมปทานการขุดเจาะปิโตรเลียมส่วนใหญ่แก่ต่างชาติทั้ง 20 รอบ คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 168 ล้านไร่ คิดเป็นจำนวนแปลง ประมาณ 157 แปลง เป็นบนบก 1,050 หลุม ในทะเล 5,804 แท่น (กรมเชื้อเพลิงธรรมชาติ, 2554) จำนวนแปลงที่ดำเนินการในปัจจุบันทั้งสิ้น 79 แปลงในจำนวน 63 สัมปทาน (กรมเชื้อเพลิงธรรมชาติ, 2557) โดยหลุมปิโตรเลียมแต่ละหลุม จะมีปริมาณน้ำมัน ก๊าซธรรมชาติ คอนเดนเสต และส่วนพลอยได้จากปิโตรเลียมที่ไม่เท่ากันในแต่ละหลุมตามลักษณะสัณฐานทางธรณีของแต่ละแห่ง อย่างไรก็ตามปัจจุบันภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการปิโตรเลียมตาม พ.ร.บ.ปิโตรเลียม พ.ศ. 2514 นั้น กระทรวงพลังงานเป็นผู้ให้สัมปทานกับบริษัทเอกชนเพื่อแข่งขัน ปัจจุบันมีจำนวนผู้รับสัมปทานทั้งสิ้น 57 ราย (ปตท., มปป.) โดยมีขั้นตอนดังนี้

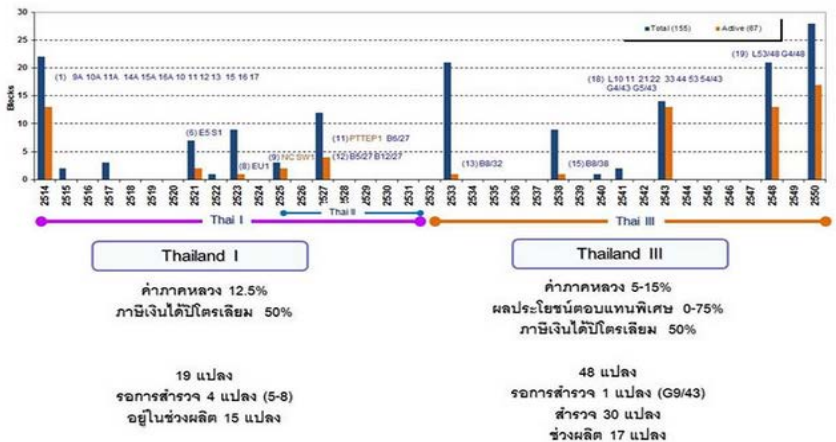
แผนภูมิ: แสดงขั้นตอนการขอสัมปทานปิโตรเลียม
ที่มา: กรมเชื้อเพลิงธรรมชาติ รายงานประจำปี 2556

สัมปทานปิโตรเลียมคือ ผลประโยชน์ประเทศไทยใช่หรือไม่

ในปัจจุบันมีระบบการสำรวจและผลิตปิโตรเลียมหลักที่กระทำระหว่างรัฐและหน่วยงานผู้เข้ารับสำรวจและผลิตปิโตรเลียม 2 รูปแบบ คือ

1) ระบบสัญญา (Contract System) ซึ่งมีอีก 2 ลักษณะย่อย คือ ระบบแบ่งปันผลผลิต หรือแบ่งปันผลประโยชน์ (Production Sharing Contract) เช่น ในอินโดนีเซีย มาเลเซีย เวียดนาม และพม่า และระบบรับจ้างบริการ (Service Contract) เช่น ในฟิลิปปินส์ คูเวต และซาอุดีอาระเบีย

2) ระบบสัมปทาน (Concessionary System) เช่น ในออสเตรเลีย สหรัฐอเมริกา แคนาดา และบรูไน ซึ่งใช้ในประเทศไทย แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ได้รับสัมปทานภายใต้เงื่อนไขของ พ.ร.บ. ปิโตรเลียม พ.ศ. 2514 ที่เรียกว่ากฎหมายเก่าหรือ Thailand I และกลุ่มที่ได้รับสัมปทานภายใต้เงื่อนไขของ พ.ร.บ. ปิโตรเลียม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2532 ที่เรียกว่ากฎหมายใหม่ หรือ Thailand III ส่วนระบบ Thailand II เป็นระบบซึ่งรัฐเคยใช้กับผู้รับสัมปทานในช่วงปี พ.ศ. 2525 - 2528 แต่ไม่สามารถพัฒนาแหล่งปิโตรเลียมที่พบ เนื่องจากมีการจัดเก็บรายได้เข้ารัฐสูงเกินไปจึงมีการพัฒนาและรวมเข้าสู่ระบบ Thailand III

แผนภูมิ: แสดงลักษณะสัมปทานในประเทศตามช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2514-2550
ข้อมูลเมื่อกลางปี พ.ศ. 2556

ที่มา: คณะกรรมการพลังงาน สภาผู้แทนราษฎร, 2557

ระบบสัมปทานในประเทศไทยมากกว่าร้อยละ 80 ยังอยู่ภายใต้ระบบ Thailand I ที่ระบบการจัดเก็บผลประโยชน์ของภาครัฐยังได้ประโยชน์เมื่อเทียบกับบริษัทผู้รับสัมปทาน ปัญหาของข้อกำหนดที่ไม่สามารถย้อนหลังได้ทำให้สัมปทานเดิมก่อน พ.ศ. 2532 ที่ยังคงมีระยะเวลาสัมปทานเหลือจึงต้องอยู่ภายใต้ระบบ Thailand I

สิทธิและผลประโยชน์	Thailand I	Thailand II*	Thailand III
ค่าภาคหลวง (Royalty) (ขายในประเทศให้เครดิตภาษีได้)	ร้อยละ 12.5 (คงที่)	ร้อยละ 12.5 (คงที่)	ร้อยละ 5-15 (ขั้นบันได)
ภาษีเงินได้ปิโตรเลียม (Petroleum Income Tax) ของ รายได้สุทธิหลังหักค่าใช้จ่าย	ร้อยละ 50	ร้อยละ 50	ร้อยละ 50
ผลประโยชน์รายปี (Annual Benefit)	-	ไม่เกินร้อยละ 20 ของมูลค่า ปิโตรเลียมที่ขายได้	-
โบนัสรายปี (Annual Bonus)	-	ร้อยละ 27.5-43.5 ในอัตราก้าวหน้า	-
เงินผลประโยชน์ตอบแทนพิเศษ (Special Remuneratory Benefits –SRB)	-	-	ร้อยละ 0-75 (ขั้นบันได)
ระยะเวลาสัมปทานในการสำรวจ (ปี)**	5+4+3	5+4+3	3+3+3
ระยะเวลาสัมปทานในการผลิต (ปี)**	30+10	30+10	20+10
สัดส่วนรายได้รัฐ***	ร้อยละ 54	-	ร้อยละ 72

ตาราง: แสดงสิทธิและผลประโยชน์ในระบบสัมปทานทั้ง 3 แบบ

* ปัจจุบันยกเลิกและให้สัมปทานที่ยังคงเหลือระยะเวลาเข้าสู่รูปแบบ Thailand III

** ที่มา กรมเชื้อเพลิงธรรมชาติ และ ศยามล เจริญรัตน์, 2558

*** ข้อมูลการลงทุนและรายได้ของรัฐอย่างไม่เป็นทางการ เมื่อสิ้นปี 2556

(คณะกรรมการกิจการพลังงาน สภาผู้แทนราษฎร, 2557: 38-39)

เมื่อพิจารณาจากผลประโยชน์ที่ได้รับจากระบบสัมปทานในประเทศไทย ระบบค่าตอบแทนได้ชี้ให้เห็นว่าแนวโน้มนโยบายของรัฐที่ต้องการลดความเสี่ยงจากการสำรวจและผลิตน้ำมันเองเป็นแรงผลักดันให้ระบบการแบ่งปันผลประโยชน์ในการสำรวจและขุดเจาะปิโตรเลียมในประเทศไทยคงอยู่ในระบบสัมปทาน (concessionary system) ที่รัฐปราศจากความเสี่ยงในการลงทุน มากกว่าระบบสัญญา (contractual system) ที่มีการแบ่งปันการผลิต (production sharing contract) และรับจ้างการผลิต (service contract) ซึ่งรัฐยังคงมีความเสี่ยงบ้างในสัดส่วนตามที่ตกลงเมื่อตัดสินใจลงทุนสำรวจและผลิตปิโตรเลียมในแต่ละครั้ง แม้ว่ารัฐจะยังได้รับรายได้อื่นที่เป็นผลประโยชน์พิเศษที่ผู้รับสัมปทานเสนอให้แก่รัฐ เช่น โบนัสการลงนามในสัญญา (Signature Bonus) โบนัสการผลิต ทุนการศึกษา การฝึกอบรม เป็นต้น

อย่างไรก็ตามจากตัวเลขและการศึกษาหลายชิ้นชี้ว่าสัดส่วนการแบ่งผลประโยชน์ระหว่างรัฐในฐานะผู้ให้สัมปทานกับบริษัทเอกชนในฐานะผู้รับสัมปทานของไทยนั้นยังมีมูลค่าต่ำกว่าอีกหลายประเทศ โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศผู้ผลิตน้ำมันอื่นในระบบสัญญาแล้วพบว่า หลายประเทศมีส่วนแบ่งรายได้ให้แก่รัฐที่มากกว่าของประเทศไทย (กูรี สิริสุนทร และ ณพล สุกใส, 2555: 134-135) เช่น พม่า และอินโดนีเซีย เป็นต้น

ดังนั้น ค่าภาคหลวงสำหรับแหล่งบนบกที่รัฐจัดเก็บโดยตรงนั้นมีการแบ่งปันเข้าสู่ชุมชนและพื้นที่สำรวจและผลิตปิโตรเลียมอื่นๆ ตั้งอยู่ในรูปของรายได้ให้แก่เขตพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามประกาศคณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่บังคับใช้เมื่อ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2544 โดยจะส่งเป็นรายได้แผ่นดินผ่านกระทรวงการคลังร้อยละ 40 และจัดสรรให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร้อยละ 60 (คณะกรรมการกระจายรายได้ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, 2544: 2) ดังนี้

- อบต. และเทศบาลในเขตพื้นที่ผลิตปิโตรเลียม ร้อยละ 20
- อบต. และเทศบาลอื่นที่อยู่ในจังหวัดที่มีพื้นที่ผลิตปิโตรเลียม ร้อยละ 10

- อบต. และเทศบาลที่อยู่ในจังหวัดอื่น (ทั่วประเทศ) ร้อยละ 10
- อบจ. ในเขตพื้นที่ผลิตปิโตรเลียม ร้อยละ 20

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 เป็นต้นมาได้มีการจัดสรรค่าภาคหลวงให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้วกว่า 30,866 ล้านบาท (ข้อมูล ณ สิ้นปี พ.ศ. 2556)

ความคลาดเคลื่อนประเด็นรายได้และค่าตอบแทนของรัฐ 1 – รัฐได้รับผลตอบแทนจากการให้สัมปทานปิโตรเลียมใน 3 รูปแบบหลัก คือ ค่าภาคหลวง และค่าภาษีเงินได้ปิโตรเลียม และยังมียรายได้พิเศษอื่นๆ เช่น โบนัสการลงนามสัมปทาน โบนัสการผลิต ข้อมูลในปี พ.ศ. 2556 รัฐได้รับรายได้จากการสำรวจและผลิตปิโตรเลียม คิดเป็นมูลค่ารวมทั้งสิ้น 203,519 ล้านบาท ประกอบด้วยรายได้จากภาษีเงินได้ปิโตรเลียมมากที่สุด 116,000 ล้านบาท ค่าภาคหลวงปิโตรเลียม 65,198 ล้านบาท รายได้ในพื้นที่พัฒนาร่วมไทย-มาเลเซีย 19,077 ล้านบาท และเงินผลประโยชน์ตอบแทนพิเศษ 3,244 ล้านบาท

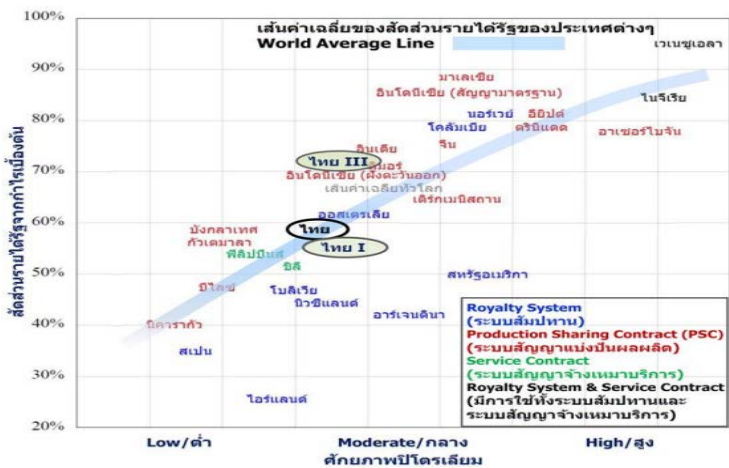
ความคลาดเคลื่อนประเด็นรายได้และค่าตอบแทนของรัฐ 2 – การให้สัมปทาน 20 ครั้ง ที่ผ่านมารวม 108 ฉบับ จำนวน 155 แปลงนั้น จนถึง พ.ศ. 2556 มีสัมปทานที่คงดำเนินการใช้อยู่ทั้งสิ้น 46 สัมปทาน จำนวน 58 แปลง นอกนั้นเป็นการลงทุนของผู้รับสัมปทานที่มีค่าลงทุนของผู้รับสัมปทานที่สูงเกินไปซึ่งรัฐไม่ได้รับความเสี่ยงจากการดำเนินการเหล่านั้น

แผนที่: แสดงสัมปทานบนบกของไทย
ที่มา: รายงานประจำปี 2556 กรมเชื้อเพลิงธรรมชาติ หน้า 37

ความคลาดเคลื่อนประเด็นรายได้และค่าตอบแทนของรัฐ 3 – ระบบสัมปทาน กับระบบสัญญา อะไรมากกว่ากัน? ความแตกต่างของทั้งสองระบบขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของแต่ละประเทศกับผู้รับสัมปทานหรือคู่สัญญา และความยากง่ายของการค้นพบและนำแหล่งปิโตรเลียมมาใช้ประโยชน์ ซึ่ง Daniel Johnston ได้ศึกษาเปรียบเทียบศักยภาพปิโตรเลียมและสัดส่วนรายได้รัฐจากการประกอบกิจการปิโตรเลียม ได้ว่าแต่ละประเทศได้รับผลประโยชน์แตกต่างกัน สำหรับประเทศไทยรายได้ที่เสียเปรียบเกิดจากสัมปทานระบบ Thailand I ที่มีสัดส่วนหลุมผลิตจำนวนมาก เมื่อเทียบกับระบบ Thailand III

ระบบสัมปทานไทย	ระบบสัญญา (การจ้าง) ฟิลิปปินส์	ระบบสัญญา (แบ่งปันผลผลิต) พม่า/มาเลเซีย
ค่าภาคหลวง+ภาษี (+ผลตอบแทนพิเศษ)	ค่าจ้าง+สัดส่วนผลกำไร	แบ่งจากผลกำไร หรือ ผลผลิตมวลรวม (Gross Production)

ที่มา: สถาบันปิโตรเลียม, 2556

- รายได้รัฐจากพื้นที่พัฒนาร่วมไทย-มาเลเซีย ประมาณ 60% ของรายได้หลังหักค่าใช้จ่าย (ไม่รวมภาษีปิโตรเลียม)
- สัดส่วนรายได้รัฐจัดเก็บจริง ถึงปี 2555 โดยเฉลี่ยของระบบ Thailand I = 54% และ Thailand III = 72% (ข้อมูลจากกรมเชื้อเพลิงธรรมชาติ)

สัมปทานรอบที่ 21

กรมเชื้อเพลิงธรรมชาติได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพลังงานลงนามแนวทางการเปิดให้เอกชนยื่นสัมปทานปิโตรเลียมรอบที่ 21 เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ.2557 โดยกรมเชื้อเพลิงธรรมชาติได้ตั้งเป้าที่จะเปิดให้เอกชนที่มีคุณสมบัติตามกฎหมายยื่นสำรวจภายในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2558 มีแปลงที่เปิดให้สำรวจ 29 แปลง ประกอบด้วยแปลงบนบก 23 แปลง คือ ภาคเหนือและภาคกลาง 6 แปลง พื้นที่ 5,458.91 ตารางกิโลเมตร ภาคอีสาน 17 แปลง พื้นที่ 49,196.40 ตารางกิโลเมตร ส่วนแปลงในทะเลอ่าวไทย จำนวน 6 แปลง พื้นที่ 11,808.20 ตารางกิโลเมตร ซึ่งจะหลีกเลี่ยงพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 1A เขตอนุรักษ์ และรักษาพันธุ์สัตว์ป่า อุทยานแห่งชาติ และแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ ใช้ระบบ Thailand III Plus ที่เพิ่มผลประโยชน์จากระบบ Thailand III เดิม โดยเพิ่มการจัดเก็บผลประโยชน์เพิ่มอีก 2 ส่วน คือ การเรียกเก็บค่าธรรมเนียม (Signature Bonus) เมื่อมีการลงนามกับเอกชนที่ได้รับสัมปทาน แม้จะสำรวจพบปิโตรเลียมหรือไม่ และการเรียกเก็บผลประโยชน์เพิ่มเติมเมื่อเอกชนสามารถผลิตได้ตามเกณฑ์ที่รัฐกำหนด (Production Bonus) แต่ได้มีการยกเลิกการเปิดสัมปทานรอบดังกล่าวไปเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558 เนื่องจากมีกระแสคัดค้านจากหลายฝ่าย

พลังงานไทยในอุตสาหกรรมปิโตรเลียมผูกขาดใหม่ ?

ระบบอุตสาหกรรมปิโตรเลียมไทยแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ หนึ่ง กิจการขั้นต้นน้ำซึ่งเกี่ยวกับการจัดหาปิโตรเลียม สอง กิจการขั้นกลางน้ำซึ่งเกี่ยวข้องกับแปรรูปปิโตรเลียม และสาม ขั้นปลายน้ำซึ่งเกี่ยวกับการกระจายผลิตภัณฑ์ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นกิจการที่เกี่ยวข้องกับน้ำมันและกิจการที่เกี่ยวข้องกับก๊าซธรรมชาติ

ความผูกขาดในเรื่องพลังงานคืออะไรแล้วเกิดขึ้นได้อย่างไร ตามแนวคิดเรื่องการผูกขาดในตลาดนั้นเกิดจากการมีผู้ประกอบการเพียงรายเดียว หรือมีน้อยรายจนเกิดสภาพการแข่งขันต่ำ หรือไม่มีการแข่งขันทำให้ผู้ประกอบการสามารถกำหนดกลไกตลาดได้ ดังนั้น เมื่อพิจารณาในอุตสาหกรรมปิโตรเลียมไทยทั้ง 3 ส่วนจะพบว่า

กิจการขั้นต้นน้ำ บมจ.ปตท. มีอำนาจผูกขาดโดยสมบูรณ์ในตลาดกิจการจัดหาก๊าซแอลเอ็นจีจากต่างประเทศ และมีอำนาจเหนือตลาดร่วมกับผู้ประกอบการที่มีน้อยรายอื่นๆ ในกิจการขุดเจาะและสำรวจปิโตรเลียม

กิจการขั้นกลางน้ำ บมจ.ปตท. มีอำนาจผูกขาดโดยสมบูรณ์ในกิจการจัดหาและขนส่งท่อก๊าซทางระบบท่อ และกิจการโรงแยกก๊าซ รวมไปถึงเป็นผู้ประกอบการรายเดียวที่มีอำนาจเหนือตลาดในกิจการโรงกลั่นน้ำมัน

กิจการปลายน้ำ บมจ.ปตท. เป็นผู้ประกอบการรายเดียวที่มีอำนาจเหนือตลาดในกิจการบริการก๊าซเอ็นจีวีขายปลีก

อย่างไรก็ตามภายใต้การกำกับดูแลจากภาครัฐทำให้ บมจ.ปตท. จะไม่สามารถแสวงหาผลกำไรเกินปกติได้ แต่ก็ยังมีช่องว่างบางประการให้ บมจ.ปตท. ยังคงแสวงหาผลกำไรได้ เช่น กรณีโรงกลั่นกับการตั้งราคาน้ำมันที่มีสูตรในการบวกต้นทุนค่าขนส่งซึ่งไม่เกิดขึ้นที่หน้าโรงกลั่นภายในประเทศได้ เป็นต้น (แบ็งค์ งามอรุณโชติ และปรเมศร์ รังสิพล, 2556)

ที่ผ่านมา ในการสำรวจและผลิตปิโตรเลียมในประเทศ (กิจการต้นน้ำ) จึงเป็นการผูกขาดของตลาดที่มีผู้ประกอบการน้อยรายคือผู้รับสัมปทานซึ่งส่วนมากเป็น

ต่างชาติ เพราะใช้ทุนและเทคโนโลยีสูงในการดำเนินการ การผูกขาดทำให้อำนาจ
ต่อรองลดลงและไม่เป็นไปตามกลไกตลาด

ชุมชนได้ หรือ เสีย หรือ ต้องทำอะไรกับการขุดเจาะปิโตรเลียม

กรณีที่ดินเหนือหลุมขุดเจาะ จะไม่มีการเวนคืนที่ดินจากรัฐ ดังนั้นการใช้
ที่ดินจะขึ้นกับความเป็นเจ้าของที่ดิน กรณีที่เป็นที่ดินของหน่วยงานราชการ ที่ดิน
สาธารณะ หรือพื้นที่ป่าไม่ต้องขออนุญาตใช้พื้นที่ตามระเบียบของหน่วยงาน หรือ
หน่วยราชการเจ้าของพื้นที่ หากเป็นพื้นที่ของเอกชนต้องมีการเจรจาขอใช้ที่ดิน
ซึ่งอาจเป็นการเช่าหรือซื้อขาย ตามความตกลงกัน สำหรับพื้นที่ฐานเจาะจะมี
ขนาดเล็กประมาณ 10-15 ไร่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดของแท่นเจาะ จนได้ข้อยุติซึ่ง
เป็นที่พอใจของทั้ง 2 ฝ่ายเสียก่อน โดยปราศจากอำนาจรัฐในการบังคับ

กรณีผลประโยชน์ของเจ้าของที่ต่อปิโตรเลียมที่ค้นพบ กฎหมายว่าด้วย
ปิโตรเลียมกำหนดว่าสินแร่ทั้งหมดเป็นของรัฐ และระบบสัมปทานปิโตรเลียมเป็น
การให้สิทธิประโยชน์ ในการสำรวจและผลิตปิโตรเลียมของรัฐให้แก่บริษัทเอกชน
ซึ่งเป็นผู้สนใจมาลงทุนในพื้นที่ที่ได้รับสัมปทานนั้นแต่เพียงผู้เดียว เจ้าของที่ดินจะ
ได้รับสิทธิประโยชน์ในการเช่า หรือขายที่ดินบริเวณแท่นเจาะตามแต่ตกลง

ชุมชน-ประชาชนได้สิทธิประโยชน์อะไรบ้าง รัฐมีการจัดสรรค่าภาคหลวง
ปิโตรเลียมแหล่งบนบกให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต. และ อบจ.) ตาม
นโยบายกระจายอำนาจการปกครองและรายได้สู่ท้องถิ่นในอัตราส่วนตามที่กำหนด
ไว้ เพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีรายได้ในการพัฒนาพื้นที่ของตน

ประชาชนจะมีส่วนร่วมในกระบวนการสำรวจและผลิตปิโตรเลียมได้
หรือไม่ รัฐเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการผ่านการรับฟังความเห็น
ในขั้นตอนของการศึกษารายงานวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม อย่างน้อย 2
ครั้งใน 2 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนการสำรวจปิโตรเลียม และ 2) ขั้นตอนการผลิต
ปิโตรเลียม (รายละเอียดหน้า 6 และ 22)

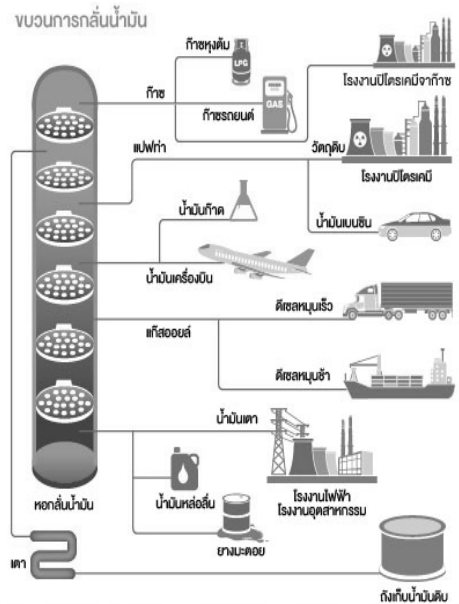
เมื่อเลิกการผลิตปิโตรเลียมแล้วจะทำอย่างไรกับโครงสร้าง ตามพระราชบัญญัติปิโตรเลียม พ.ศ. 2514 ได้กำหนดให้ผู้รับสัมปทานปิโตรเลียมต้องรับผิดชอบในการดำเนินการรื้อถอนสิ่งก่อสร้างในกิจการสำรวจและผลิตปิโตรเลียม โดยในการจะจัดทำแนวทางปฏิบัติในการรื้อถอนสิ่งติดตั้งในกิจการสำรวจและผลิตปิโตรเลียมสำหรับประเทศไทย (Thailand Decommissioning Guideline)

อันตรายจากการสำรวจ ขุดเจาะ และผลิตปิโตรเลียม และโอกาสที่จะมีการรั่วไหลของก๊าซเกิดขึ้นได้หรือไม่ ที่ผ่านมามีพบว่าอันตรายจากกระบวนการขุดเจาะและสำรวจปิโตรเลียมเกิดขึ้นหลายครั้ง สามารถแบ่งความเสี่ยงและความอันตรายออกเป็น 1. จากแรงสั่นสะเทือนของการสำรวจทางธรณีวิทยาและฟิสิกส์ เช่น การระเบิด 2. จากการรั่วไหลของก๊าซจากหลุมสำรวจในระหว่างการขุดเจาะ เช่น บ้านคำไฟ-โนนสง่า หรือจากโรงแยกก๊าซที่บ้านคำใหญ่ อ.น้ำพอง 3. จากการเผาเปลวไฟเหลือทิ้งที่ปากบ่อ (Flare) ในระยะหลุมสำรวจและหลุมประเมิน หรือที่โรงกลั่นและโรงแยกก๊าซ 4. จากการรั่วไหลของสารเคมีที่ใช้ในการขุดเจาะหลุมประเภทต่างๆ 5. จากการรั่วไหลของก๊าซจากท่อขนส่ง หรือจากกระบวนการขนส่ง

ปิโตรเลียมมีประโยชน์อะไรบ้างกับประชาชน ในกระบวนการกลั่นน้ำมันแล้วปิโตรเลียมจะกลายเป็นผลิตภัณฑ์หลากหลายชนิดในชีวิตประจำวัน เช่น ก๊าซรถยนต์ ก๊าซหุงต้ม ผลิตภัณฑ์น้ำมันรถยนต์ต่างๆ และเพื่อการผลิตไฟฟ้า

ภาพ: แสดงกระบวนการกลั่นน้ำมัน

ที่มา: <http://www.pttplc.com/th/About/Business/PTT-Owned-Business/International-Trading-Unit/Petrochemical/pages/Petroleum-Product.aspx>

ภาค 3

อีไอเอ: เครื่องมือของชุมชนในการมีส่วนร่วม

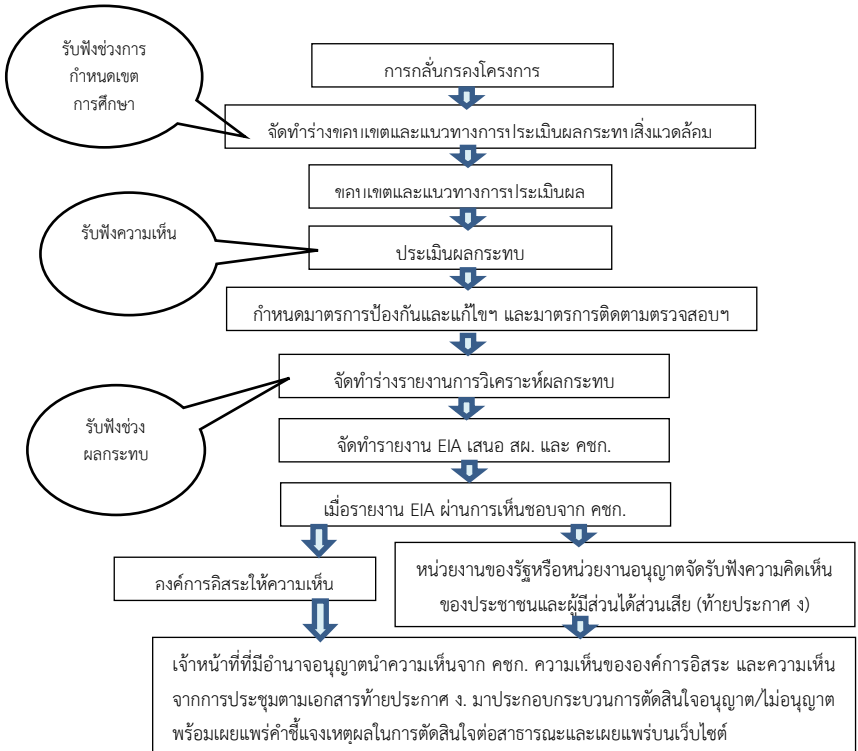
การมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) หมายถึง การกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง และการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ รวมถึงลดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชน (คเนิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ, 2545)

ในกระบวนการสำรวจและผลิตปิโตรเลียมจะพบว่า รัฐได้กำหนดข้อบังคับในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ ซึ่งหมายถึง ชุมชน หรือประชาชนในพื้นที่ที่มีการสำรวจ และผลิตปิโตรเลียมผ่านการจัดทำรายงานวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม หรือ อีไอเอ (EIA) ทั้ง 2 ระยะ คือ ระยะหลุมสำรวจและระยะหลุมผลิต (ตามรูปหน้า 6) ซึ่งต้องจัดทำกระบวนการการรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้เสียของโครงการ เพื่อประกอบการพิจารณาของสำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) และเมื่อได้รับความเห็นชอบแล้วจึงเริ่มดำเนินการต่อได้ (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2552) ในกระบวนการรับฟังความคิดเห็นต้องดำเนินการ 2 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 เพื่อแนะนำโครงการ ให้ข้อมูลรายละเอียดขอเขตการศึกษาของโครงการที่อาจเกิดขึ้นทั้งทางบกและทางลบกแก่ผู้มีส่วนได้เสีย รวมทั้งการรับฟังความคิดเห็น และข้อกังวลต่อขอเขตการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ ซึ่งการรับฟังในส่วนนี้อาจแบ่งเป็น 2 ครั้งได้ คือขั้นตอนในช่วงการกำหนดขอเขตการศึกษา และในขั้นประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

ครั้งที่ 2 เพื่อนำเสนอและชี้แจงมาตรการป้องกันและลดผลกระทบและ มาตรการติดตามตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อมแก่ผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มเดียวกันกับการประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็นครั้งที่ 1 ก่อนการส่งรายงานอีไอเอเพื่อให้ สผ. พิจารณานุมัติ หรือเรียกว่าในขั้นจัดทำร่างรายงานวิเคราะห์ผลกระทบ สิ่งแวดล้อม

ภาพ: แสดงช่วงระยะเวลาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำรายงานวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเรื่องสิทธิ

ชุมชน (ส่วนที่ 12) รับรองสิทธิของชุมชนในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพ (มาตรา 66) สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพ สิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน (มาตรา 67) และในบทบัญญัติหมวด 5 ว่าด้วย แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ 10 แนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งกำหนดให้รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ในเรื่องการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น

เครื่องมือการลดผลกระทบต่อชุมชน: อีไอเอ

การดำเนินการศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม หรือ Environmental Impact Assessment: EIA หรือ อีไอเอนั้น ประเทศไทยมีการใช้ระบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 โดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 46 ของพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 ออกประกาศกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม เรื่องกำหนดประเภทและขนาดของโครงการที่ต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งหมด 3 ฉบับ ส่งผลให้ปัจจุบันมีประเภทและขนาดของโครงการทั้งหมด 35 ประเภทที่ต้องจัดทำรายงาน EIA โดยคณะกรรมการผู้ชำนาญการ (คชก.) เป็นผู้พิจารณาและให้ความเห็นชอบโครงการก่อนส่งให้หน่วยงานอนุมัติ/อนุญาตโครงการ แต่สำหรับรายงาน EIA ประเภทโครงการรุนแรงจำนวน 11 ประเภท (หรือเรียกกันว่ารายงาน EHIA (Environmental and Health Impact Assessment) เมื่อผ่านการพิจารณาให้ความเห็นชอบโดย คชก. แล้ว ต้องส่งมาที่

คณะกรรมการองค์การอิสระด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (กอสส.) ให้ความเห็นก่อนการดำเนินการโครงการภายใน 60 วันนับแต่ได้รับรายงาน จาก สผ. หลังจากนั้นจึงส่งไปที่หน่วยงานอนุมัติ/อนุญาตต่อไป ซึ่งเป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 มาตรา 67 วรรค 2 ที่รับรองสิทธิชุมชน โดยขั้นตอนการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย

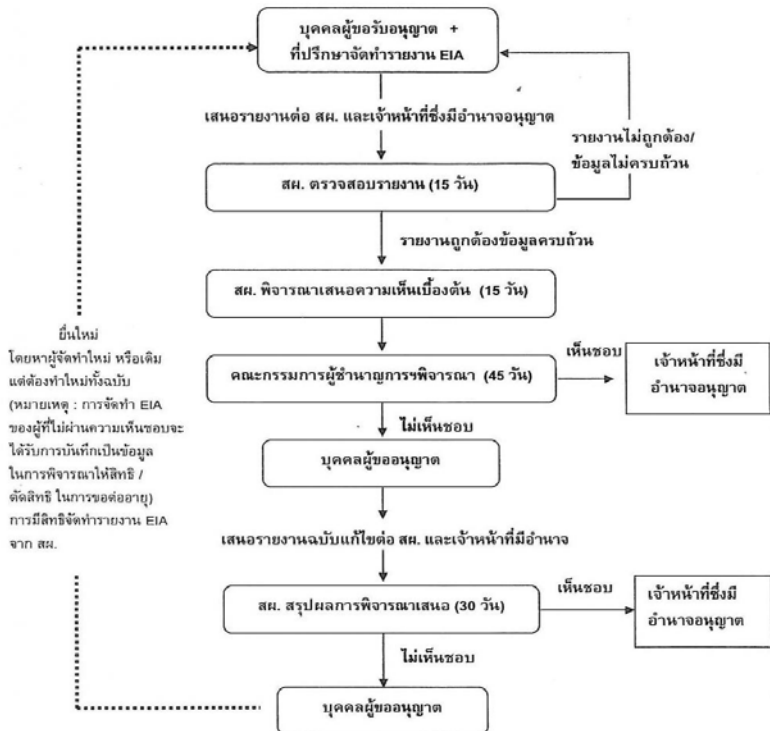
1. การกลั่นกรองโครงการที่ต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม
2. การจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม
3. การพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม
4. การติดตามตรวจสอบ

ทั้งนี้โครงการที่ต้องจัดทำอีไอเอนั้นเป็นไปตามประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในการกำหนดประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการซึ่งต้องจัดทำรายงาน (ราชกิจจานุเบกษา, 2555) ซึ่งระบุโครงการและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับปิโตรเลียมไว้ว่าต้องมีการดำเนินการศึกษาไว้ดังนี้

- การพัฒนาปิโตรเลียม ที่ประกอบด้วย การสำรวจปิโตรเลียมโดยวิธีการเจาะสำรวจ และการผลิตปิโตรเลียมทุกขนาด
- โครงการระบบขนส่งปิโตรเลียมและน้ำมันเชื้อเพลิงทางท่อ
- อุตสาหกรรมปิโตรเลียมที่มีกระบวนการผลิตทางเคมี ที่มีกำลังผลิตตั้งแต่ 100 ตันต่อวันขึ้นไป
- อุตสาหกรรมกลั่นน้ำมันปิโตรเลียม ทุกขนาด
- อุตสาหกรรมแยกหรือแปรสภาพก๊าซธรรมชาติ ทุกขนาด

ดังนั้นในกระบวนการสำรวจ ขุดเจาะ และผลิตน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ รวมถึงการทำท่อส่งก๊าซ จำเป็นต้องผ่านกระบวนการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น โดยกระบวนการจะประกอบด้วย

**ขั้นตอนการพิจารณารายงานสำหรับโครงการที่ต้องได้รับอนุญาตจากทางราชการ
และโครงการที่ไม่ต้องเสนอขอรับความเห็นชอบจากคณะกรรมการ**

ที่มา: สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม

ข้อจำกัดของ อีไอเอ

ปัญหาของอีไอเอที่พบในปัจจุบันสามารถแบ่งออกเป็น ประเด็น ได้ดังนี้

1. ช่องว่างทางกฎหมายยังมีอยู่และเปิดช่องให้การดำเนินการด้านอีไอเอมีปัญหา เช่น 1) ในการแก้ไข ปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัยกับการตัดขั้นตอนของการจัดทำรายงานให้รวดเร็วและลดขั้นตอนในการดำเนินการศึกษา 2) การกำหนด

มาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมยังไม่ครอบคลุมกับปัญหามลพิษ โดยเฉพาะกรณี การเผาเพลิงไฟฟ้าที่ปากปล่อง หรือ แฟร์ล 3) เจ้าของโครงการใช้ช่องว่างเรื่อง ขนาดของพื้นที่ในการหลบเลี่ยงการจัดทำรายงานอีไอเอ เป็นต้น

2. ผู้ดำเนินการจัดทำรายงานอีไอเอ มีการดำเนินการจัดทำรายงานที่ ก่อให้เกิดปัญหาคือ 1) บริษัทที่ปรึกษามักดำเนินการจัดทำรายงานอีไอเอเพื่อให้ ผ่านการพิจารณาของ คชก. โดยใช้เกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำสุดเท่านั้น 2) การศึกษา ใช้ระยะที่ 5 กิโลเมตรเป็นเกณฑ์ ทั้งที่ในกิจการบางประเภทอาจจะเกิดผลกระทบที่ โกลกว่าระยะ 5 กิโลเมตร 3) ภาษาวิชาการ ความยาก และปริมาณของรายงานอี ไอเอ เป็นอุปสรรคสำหรับบุคคลทั่วไปในการทำความเข้าใจ 4) การศึกษามักใช้ แบบจำลองทางคณิตศาสตร์ ที่เป็นการคาดการณ์จากการคำนวณ ซึ่งผลกระทบที่ เกิดขึ้นจริงมีโอกาที่จะคลาดเคลื่อนได้ และ 5) มีผู้ได้รับใบอนุญาตที่จำกัดทำให้มี เพียงไม่กี่แห่งที่สามารถดำเนินการจัดทำรายงานได้และนำไปสู่การเร่งรีบจัดทำ รายงาน มีข้อมูลเท็จ หรือบางครั้งพบว่ามีกรรายงานที่มีข้อเท็จจริงใหม่ที่สำคัญแต่ ไม่ได้รับการแก้ไข

3. ผู้มีหน้าที่ตรวจสอบและอนุญาตในที่นี้ ส่วนหนึ่งเป็นข้อจำกัดของ คณะกรรมการผู้ชำนาญการ (คชก.) ซึ่ง 1) มักถูกแทรกแซงจากฝ่ายการเมือง 2) ผู้เชี่ยวชาญใน คชก. มักพิจารณาโครงการแบบแยกส่วนตามความรู้ของแต่ละ ท่าน 3) ข้อจำกัดด้านเวลาในการพิจารณาผลและระยะเวลาในการพิจารณาไม่ สม่่าเสมอ ในขณะที่การติดตามตรวจสอบก็ประสบข้อจำกัด เช่น 4) ขาดการ จัดทำรายงานติดตาม (EIA Monitoring) ด้วยเหตุผลต่างๆ

4. ประชาชนและชุมชนโดยรอบ ขาดการมีส่วนร่วมแม้ว่าจะมีกฎหมาย หลายฉบับให้การสนับสนุนและบังคับให้เกิดการมีส่วนร่วมในกระบวนการอีไอเอ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า อีไอเอในฐานะเครื่องมือที่จะช่วยลดผลกระทบต่อ ชุมชนยังไม่มีประสิทธิภาพมากพอที่จะทำหน้าที่ได้อย่างเต็มสถานะ

ภาค 4

ปิโตรเลียมกับชุมชน กรณีภาคอีสาน

สถานการณ์การขุดเจาะปิโตรเลียมในภาคอีสาน

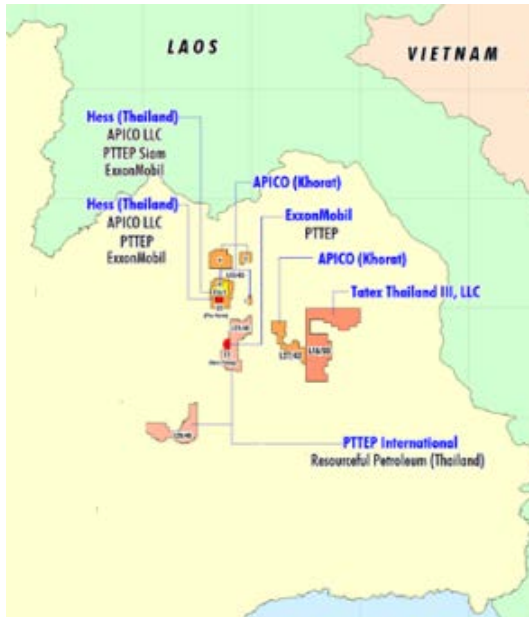
การขุดเจาะปิโตรเลียมภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้นเป็นการขุดเจาะปิโตรเลียมบนบก ปัจจุบันพื้นที่อีสานมีพื้นที่สัมปทานจำนวนมากเนื่องจากสภาพธรณีสัณฐานของพื้นที่ที่มีความเหมาะสมกับแหล่งพลังงานจากฟอสซิล ในปัจจุบันการผลิตก๊าซธรรมชาติในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออยู่ในแหล่งสินภู่ออม และน้ำพอง และมีการดำเนินการสำรวจและขุดเจาะในแหล่งดังกล่าวโดยสัมปทานแต่ละครั้งมีรายละเอียดดังนี้

- ➔ ช่วงปี พ.ศ. 2514 สัมปทานรอบที่ 1 การสำรวจหาปิโตรเลียมในภาคอีสาน เริ่มต้นใน พ.ศ. 2514 สัมปทานรอบที่ 1 บริษัทยูเนียนออลย์ เจาะหลุมสำรวจหลุมแรกที่ภาคอีสาน บริเวณ อ.กุฉินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์ ชื่อหลุม กุฉินารายณ์-1 ไม่พบปิโตรเลียม
- ➔ ช่วงปี พ.ศ. 2522-2533 สัมปทานรอบที่ 6 7 และ 8 บริษัทเอสโซ่โคราช เจาะหลุมสำรวจ 7 หลุม พบก๊าซธรรมชาติจำนวน 4 หลุม มีความคุ้มค่าในเชิงพาณิชย์เพียง 2 หลุม ซึ่งอยู่ในแปลง E5 (รอบที่ 6) คือ หลุมน้ำพอง-1A (2524) และ หลุมน้ำพอง-2 (2526) ซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นแหล่งผลิตก๊าซน้ำพอง ในปี 2533 ส่วนอีก 2 หลุมที่พบและไม่สามารถพัฒนาได้ คือ หลุมชนบท-1 และ หลุมดงมูล-1
บริษัทเอสโซ่ อุดร เจาะหลุมสำรวจ 3 หลุม พบก๊าซธรรมชาติ 1 หลุม ในแปลง EU1 (รอบที่ 8) คือ หลุมภู่ออม-1 (2526) ซึ่งต่อมาได้พัฒนารวมกับหลุมในแปลง E5 เป็นแหล่งผลิตก๊าซสินภู่ออม ในปี 2549
บริษัทฟิลลิป เจาะหลุมสำรวจ 1 หลุม ในแปลง P2 คือ หลุมโนนสัง-1 ไม่พบปิโตรเลียม

- → ช่วงปี พ.ศ. 2533-2543 สัมปทานรอบที่ 13 และ 15 มีหลายบริษัทที่เข้ามาสำรวจ เช่น บริษัทยูโนแคล, ไทยเซลล์, เท็กซาโค, โทเทล โคราช และ อมาราดา เฮสส์ เป็นต้น ได้เข้ามาทำการเจาะสำรวจ รวมกัน 10 หลุม พบก๊าซธรรมชาติเพียง 2 หลุม คือ หลุมดาวเรือง-1 และหลุมมุกดาหาร-1 แต่ไม่สามารถพัฒนาได้ และพบเพียงร่องรอย อีก 2 หลุม คือหลุมห้วยมุก-1 และหลุมภูเวียง-1
- → ช่วงปี พ.ศ. 2543-2555 สัมปทานรอบที่ 18 19 และ 20 ใน พ.ศ. 2545 บริษัท อมาราดา เฮสส์ ได้เจาะหลุมสำรวจเพิ่มเติมในพื้นที่สงวนในแปลง E5 โดยเจาะหลุมภูฮ่อม-3st พบก๊าซธรรมชาติ และต่อมาได้เจาะหลุมประเมินผลอีกหลายหลุม และพัฒนาร่วมกับหลุมที่เจาะพบในแปลง EU1 จนพัฒนาเป็นแหล่งผลิตก๊าซสินภูฮ่อมได้ในปี 2549
นอกจากนั้น ยังมีอีกหลายบริษัทให้ความสนใจเข้ามาสำรวจขุดเจาะ เช่น บริษัท อฟิโก โคราช, ทาเทกซ์, ซาลาเมนเดอร์ และรวมถึงบริษัท ปตท.สผ. โดยเจาะหลุมสำรวจรวมกัน 6 หลุม พบก๊าซธรรมชาติ 3 หลุม แต่ไม่สามารถพัฒนาได้ คือ หลุม TEW-E, TEW-EST และหลุมรัตนะซึ่งเจาะใน พ.ศ. 2554 โดยบริษัท ปตท.สผ.ฯ ใช้เงินลงทุนเจาะสำรวจไปกว่า 44 ล้านบาท เหยี่ยสหรัฐ (1,300 ล้านบาท) ขณะนี้อยู่ในระหว่างการศึกษาข้อมูลเพื่อกลับมาเจาะใหม่อีกครั้ง
- → ปี พ.ศ. 2555 บริษัท อฟิโก โคราช ได้กลับมาเจาะหลุมประเมินผลในแปลง L27/43 คือ หลุมดงมูล-3st พบก๊าซธรรมชาติในเชิงพาณิชย์ ขณะนี้อยู่ในระหว่างการพัฒนาแหล่ง เพื่อผลิตก๊าซธรรมชาติขึ้นมาใช้ในภาคอีสาน เป็นแหล่งที่ 3 ต่อจาก แหล่งก๊าซน้ำพอง และสินภูฮ่อม
- → 20 มกราคม พ.ศ. 2558 บริษัททาเทกซ์ แอลแอลซี คินแปลงสัมปทานในพื้นที่บ้านคำไผ่-โนนสง่า และทำการปิดหลุมในเวลาต่อมา

ปัจจุบัน ผู้รับสัมปทานในภาคอีสานประกอบด้วยบริษัทเอกชนจำนวน 5 บริษัท คือ HESS (Thailand) Ltd. (เฮสส์ ไทยแลนด์) จำกัด, Tatax Thailand,

LLC (บริษัททาเท็กซ์, แอลแอลซี), APICO (Khorat) Limited (บริษัทอพีโก้ (โคราช) จำกัด), PTTEP International Limited (บริษัท พีทีทีอีพี อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด) และ Exxon Mobil (บริษัทเอ็กซอนโมบิล)

แผนที่: แสดงแปลงสัมปทานที่มีการดำเนินการบนบกและผู้รับสัมปทานในภาคอีสาน
ที่มา: ปรับปรุงจากรายงานประจำปี 2556 กรมเชื้อเพลิง หน้า 37

กรณีตัวอย่างชุมชนที่ได้รับผลกระทบ

ชุมชนในภาคอีสานที่อยู่ในระยะของหลุมขุดเจาะประเภทต่างๆ ต่างได้รับผลกระทบจากการดำเนินการขุดเจาะของผู้รับสัมปทานในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ไม่ว่าจะเป็นด้านกายภาพ ด้านสุขภาพ ด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งล้วนนำมาซึ่งความไม่มั่นคงของประชาชนโดยรอบหลุมขุดเจาะทั้งสิ้น ซึ่งจะยกตัวอย่างชุมชน 3 แห่งในภาคอีสานที่ได้รับผลกระทบจากการขุดเจาะในระยะที่ต่างกัน ดังนี้

กรณีตัวอย่าง 1 บ้านคำไผ่-โนนสง่า

บริษัท Tatax Thailand, LLC (บริษัททาเทกซ์, แอลแอลซี) ได้รับสัมปทานแปลง L16/50 หลุม TEW-K เข้ามาดำเนินการขุดเจาะหลุมสำรวจ เดิมพื้นที่อยู่ที่บ้านโนนสง่าต่อมาบริษัทได้ย้ายหลุมมาตั้งที่บ้านคำไผ่ ปัจจุบันหลุมสำรวจอยู่ห่างจากชุมชนประมาณ 300 เมตร พบว่า ระหว่างการดำเนินการขุดเจาะหลุมสำรวจเกิดมีเสียงดังและแรงสั่นสะเทือนในบริเวณหมู่บ้านที่รู้สึกได้ ต่อมาในเดือนมกราคม พ.ศ. 2557 เมื่อมีการเริ่มเผาก๊าซ มีแสงสว่างตลอดเวลาเป็นเวลาหลายวัน จนวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2557 พบว่าชาวบ้านได้กลิ่นเหม็นกระจายมาตามลมทั่วบริเวณหมู่บ้าน เมื่อชาวบ้านได้รับกลิ่นจะมีอาการไอ คอแห้ง ปวดหัว มีไข้ ปวดหัว แสบตา คันตามร่างกายกว่า 200 ราย

แผนที่: แสดงระยะห่างจากหลุมขุดเจาะระยะ 0.3 – 1 กิโลเมตร ในพื้นที่บ้านคำไผ่-โนนสง่า

จากแผนที่แสดงระยะห่างจากหลุมขุดเจาะที่บ้านคำไผ่-โนนสง่าแสดงให้เห็นว่า ระยะห่างจากหลุมและหมู่บ้านนั้นใกล้กันมาก เส้นวงรัศมี 1 กิโลเมตรจากปากหลุมสามารถกินขอบเขตของหมู่บ้านหลักไว้แทบทั้งหมด โดยเฉพาะ พื้นที่สาธารณะที่ชุมชนใช้สอยร่วมกัน เช่น วัด โรงเรียน และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล (สถานีอนามัยเดิม) ดังนั้นหากเกิดอันตรายจากกระบวนการขุดเจาะแล้วจะพบว่ามีโอกาสที่ความเสี่ยงเหล่านั้นจะเข้าถึงประชาชนในหมู่บ้านได้อย่างรวดเร็ว

เมื่อต้นปี พ.ศ. 2557 ที่ผ่านมามีการรั่วไหลของสารพิษในอากาศ ส่งผลให้ชาวบ้านประมาณ 200 คนเกิดอาการแพ้ คันแสบตา แสบตา มีอาการไข้ อาเจียน และคันตามร่างกาย บางรายมีอาการรุนแรงจนต้องเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาล (ข่าวสด, 2557) ซึ่งปัจจุบัน แม้ว่าบริษัท Tatax Thailand, LLC จะได้ดำเนินการคืนแปลงสัมปทานไปแล้ว แต่คนในชุมชนยังมีความหวาดกลัวที่ส่งผลต่อสภาพจิตใจของประชาชนอย่างมาก

กรณีตัวอย่าง 2 บ้านหนองแขง

บริษัททอโก้ (โคราช) จำกัด ได้รับสัมปทานแปลง L27/43 ภายใต้อำนาจสัมปทานปิโตรเลียมเลขที่ 9/2546/66 Z มีการวางแผนดำเนินการขุดสำรวจรวม 4 หลุม และ หลุม Dong Mun-3 ซึ่งอยู่ในระยะบ้านหนองแขงเป็นหนึ่งในหลุมเป้าหมาย การดำเนินงานของหลุมสำรวจแห่งนี้แม้ว่าจะมีการดำเนินการถึงขั้นการวัดแรงสั่นสะเทือน แต่ก็ประสบกับปัญหาในการดำเนินการ เนื่องจากกระบวนการที่ต้องดำเนินการในชุมชน ตามแผนรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมนั้นมีความคลุมเครือ และไม่โปร่งใส การจัดเวทีการรับฟังความคิดเห็นเป็นการจัดเพื่อแจกของแก่ชาวบ้าน แต่ไม่ได้มีการให้ความรู้หรืออธิบายเรื่องกระบวนการผลิตหรือการดำเนินการที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่แต่อย่างใด ที่ผ่านมามีการต่อต้านจากชุมชนหลายครั้ง และในชุมชนก็มีการแบ่งพรรคแบ่งพวกมีทั้งส่วนที่ให้

การสนับสนุน และคัดค้าน กลุ่มต่างๆ ในชุมชนส่งผลให้เกิดความแตกแยกในชุมชน และเกิดความไม่ไว้วางใจระหว่างคนในชุมชนและระหว่างบริษัทกับชุมชน

เมื่อพิจารณาจากแผนที่แสดงระยะทางของหลุมสำรวจกับหมู่บ้าน พบว่ามีระยะห่างอยู่ตั้งแต่ 1.5 กิโลเมตรในพื้นที่หมู่บ้านย่อย และระยะ 2.5 กิโลเมตรถึงชุมชนหลัก ซึ่งมีหน่วยงานให้บริการหลักของรัฐ เช่น โรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลตั้งอยู่ ซึ่งอยู่ในระยะการทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมต่อชุมชน และมีโอกาสที่จะเกิดผลกระทบต่อชุมชนสูง เพราะลักษณะภูมิประเทศที่เป็นที่ราบสลับเนิน มีลมชายเขาพัดตลอดเวลา และในบริเวณหมู่บ้านเป็นที่ราบปลูกข้าว หากมีการแพร่กระจายของสารพิษ จะสามารถแพร่กระจายได้ด้วยความเร็ว

แผนที่: แสดงระยะห่างจากหลุมขุดเจาะระยะ 1.5 -2.5 กิโลเมตร ในพื้นที่บ้านหนองแขง

นอกจากนี้พื้นที่โดยรอบของหลุมเป็นพื้นที่เกษตรกรรมประกอบด้วยสวนยางพารา นาข้าว ไร่อ้อย และแปลงมันสำปะหลัง ในช่วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2556 บริษัทอพิโก้ได้ดำเนินการระเบิดเพื่อวัดความสั่นสะเทือนในพื้นที่โดยรอบหลุม ส่งผลให้ชาวชุมชนรู้สึกไม่ปลอดภัย นอกจากนี้ยังมีการใช้น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติในกระบวนการสำรวจซึ่งทำให้เกิดการแย่งน้ำในพื้นที่กับเกษตรกร และกลายเป็นปัญหาขัดแย้งอีกชั้นหนึ่ง นอกจากนี้ชาวชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องการจัดเจาะ ทำให้เกิดความกังวล และไม่มั่นใจกับสถานการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต เช่น ปัญหาแหล่งน้ำที่อยู่ใกล้หลุมจะเหือดแห้ง หรือสามารถนำมาใช้ทั้งเพื่ออุปโภคหรือบริโภคได้หรือไม่ เป็นต้น

กรณีตัวอย่าง 3 บ้านคำใหญ่

แหล่งน้ำฟองตั้งอยู่ในแปลงสัมปทาน E-5 อ.น้ำพอง จ.ขอนแก่น กินอาณาบริเวณขนาดใหญ่ โดยมีบริษัท เอสโซ่ เอ็กโพลเรชั่น แอนด์โปรดักชั่น โคราช อิงค์ (Esso Exploration and Production Khorat Ltd.) (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น บริษัท เอ็กซอนโมบิล เอ็กซ์พลอเรชั่น แอนด์ โปรดักชั่น โคราช อิงค์) และบริษัท ปตท. สำรวจและผลิตปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน) (ปตท. สผ.) เป็นผู้รับสัมปทานในสัดส่วนร้อยละ 80 และ 20 ตามลำดับในระยะเวลา 30 ปี ตั้งแต่ 16 มีนาคม 2534 – 15 มีนาคม พ.ศ. 2564 แหล่งน้ำฟองได้เริ่มผลิตก๊าซธรรมชาติ และจำหน่ายให้ ปตท. ตามสัญญาซื้อขายก๊าซฯ จากแหล่งน้ำฟอง ตั้งแต่วันที่ 26 เมษายน 2533 ซึ่งได้นำมาผลิตกระแสไฟฟ้าป้อนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การดำเนินการขุดเจาะทั้งหลุมสำรวจและหลุมผลิต หลายสิบลุมที่ผ่านมาได้สร้างปัญหากับชุมชนทั้งในด้านกายภาพ หรือปัญหาการปนเปื้อนสารเคมีอันตรายที่ใช้ในกระบวนการผลิตก๊าซฯ ในแหล่งน้ำที่ใช้อุปโภคและบริโภค ปัญหาผิวหนังเป็นผื่นคัน สัตว์น้ำหตหาย กลิ่นเหม็นรบกวนการใช้ชีวิต พื้นที่ทำเกษตรถูกฉีตรอน และความหวาดกลัวอันตรายจากท่อก๊าซที่พาดผ่านชุมชนและพื้นที่

การเกษตรระเบิด นอกจากนี้ยังเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านและผู้นำ
ท้องถิ่นเกิดขึ้นภายใต้การเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยในโครงการที่เกี่ยวข้องกับการ
สำรวจและขุดเจาะปิโตรเลียม เช่น เมื่อ พ.ศ. 2541 บริษัท Esso Exploration
and Production Khorat จำกัด ได้ขุดเจาะบ่อก๊าซที่ ต.ม่วงหวาน ทำให้
ชาวบ้านได้รับผลกระทบ น้ำบ่อใช้ดื่มกินไม่ได้ มีกลิ่นก๊าซ ทำให้ประชาชนรวมตัว
กันคัดค้านการขุดบ่อและเรียกร้องให้บริษัทฯ รับผิดชอบจ่ายค่าชดเชยย้อนหลัง
ตั้งแต่ปี 2534 ถึงปี 2541 รวม 8 ปี และให้กำจัดกลิ่นและน้ำเสียให้หมดไปด้วย
แต่บริษัทฯ จ่ายค่าชดเชยให้กับชุมชนเพียงอย่างเดียว ต่อมาเมื่อวันที่ 10
มกราคม 2549 ชาวบ้านจาก 12 ตำบลใน อ.น้ำพอง รวมกว่า 200 คน นำโดย
นายสว่าง บัวจาง ประธานชมรมชาวบ้านฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน อ.น้ำพอง ก็
เดินทางเข้ามายื่นหนังสือให้นายสุนทร ศิริรักษ์ รอง ผวจ.ขอนแก่น ที่ศาลากลาง
จังหวัดขอนแก่น เพื่อคัดค้านการสร้างบ่อก๊าซขนาดใหญ่ที่จะก่อสร้างขึ้นใน
ต.กุดน้ำใส และ ต.ม่วงหวาน อ.น้ำพอง ของบริษัท อเมราดา เฮสส์ (ไทยแลนด์)
จำกัด เนื่องจากมีความกังวลว่าจะเกิดผลกระทบระยะยาว

แผนที่: แสดงระยะห่างจากหลุมขุดเจาะระยะ 1.5 -2.0 กิโลเมตร ในพื้นที่บ้านคำใหญ่

ปัญหาใหญ่ที่เกิดขึ้นในพื้นที่น้ำพองคือ การเกิดขึ้นของโครงการนั้นเกิดก่อนมีแนวความคิดเรื่องการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมจะเกิดขึ้นใน พ.ศ. 2535 ดังนั้นหลุมในพื้นที่น้ำพองจึงไม่เกิดกระบวนการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม จึงเกิดผลกระทบอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในกิจกรรมหลัก 3 กิจกรรม คือ 1) หลุมประเภทต่างๆ สร้างเสียงดังและมีกลิ่นเหม็นในช่วงการขุดเจาะ มาตั้งแต่ พ.ศ. 2533 หลายครอบครัวย้ายออกจากชุมชน 2) โรงแยกก๊าซธรรมชาติสิรินธรอ้อมที่เดิมดำเนินการโดยบริษัท เอสส์ (ไทยแลนด์) จำกัด และมีการเปลี่ยนมือเป็น ปตท. สผ. ใน พ.ศ. 2557 ซึ่งมีปัญหากลิ่นเหม็นที่ไหลออกมาสู่ชุมชน เป็นระยะๆ ตามการพัดของลมในแต่ละช่วง และ 3) ท่อขนส่งก๊าซจากหลุมต่างๆ เข้าสู่โรงแยก และศูนย์รวมก๊าซธรรมชาติ ซึ่งหลุมทั้ง 14 หลุมที่กระจายตัวรอบชุมชนทำให้เกิดแนวท่อขนส่งจำนวนมากพาดผ่านที่สาธารณะที่เพื่อเกษตรกรรม ถนน และชุมชน ซึ่งส่งผลให้ชาวชุมชนเกิดความหวาดกลัวตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา จนมีหลายครอบครัวตัดสินใจย้ายออก

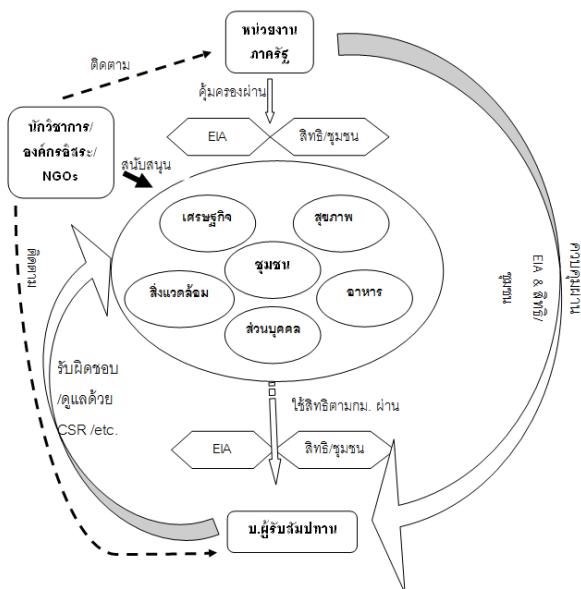
อย่างไรก็ตามในพื้นที่บ้านคำใหญ่ยังมีปัญหาที่ซ่อนทับเข้ามาของโรงงานอิเล็กทรอนิกส์ (บริษัทพานาโซนิค) โรงปุ๋ยเอกชนขนาดเล็ก และโรงกระดาษ (บริษัท SCG) ที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากชุมชนนั้นได้สร้างระดับของความเสียหายในความปลอดภัยของชาวชุมชนมากขึ้น

สำหรับชาวชุมชนทั้งสามแห่งแล้วพบว่าระยะห่างทางกายภาพของหลุมขุดเจาะหรือหลุมผลิตถึงบ้านเรือน และจากประสบการณ์ที่ผ่านมาทำให้ชาวชุมชนคิดว่าชุมชนขาดความปลอดภัยและดำรงอยู่บนความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นได้อีก ความไม่ไว้เนื้อเชื่อใจเกิดขึ้นท่ามกลางชุมชนบ้านคำไผ่ เช่นเดียวกับบ้านหนองแขง ที่แม้ว่าจะยังไม่เกิดเหตุการณ์เช่นที่บ้านคำไผ่ก็ตาม แต่ความมั่งคั่งของชุมชนกำลังสั่นคลอน ความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนจึงตกต่ำลงและจะกลายเป็นความไม่มั่นคงในที่สุด หากอาชีพยังถูกขัดขวางและหากยังประสบกับปัญหาสุขภาพที่ทำให้ไม่สามารถทำงานได้ ดังนั้นความมั่นคงของชุมชนที่กำลังเผชิญจากพื้นที่

ประกอบด้วยความไม่มั่นคง 5 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านอาหาร ด้านสุขภาพ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านส่วนบุคคล ภายใต้สถานการณ์ของกระแสการพัฒนาทำให้ความไม่มั่นคงเหล่านี้เพิ่มสูงมากขึ้น โดยเฉพาะในด้านสุขภาพที่ส่งผลกระทบต่อโดยตรงกับชาวชุมชน รัฐและบริษัทผู้รับสัมปทานในฐานะผู้ทำให้ความมั่นคงของชุมชนลดลง ในขณะที่ผู้ที่เกี่ยวข้องที่ต้องมีบทบาทในการช่วยเหลือชุมชนและติดตามการดำเนินการของบริษัทผู้รับสัมปทาน และรัฐที่ต้องมีหน้าที่ตรวจสอบกิจกรรมของบริษัท ชุมชนเองต้องมีบทบาทในการใช้สิทธิของตนตามกฎหมายในการดูแลความปลอดภัยเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับชุมชน

ทางเลือกชุมชน: แผนที่ความมั่นคงของชุมชน

ความมั่นคงของมนุษย์ในระดับชุมชนในกรณีการขุดเจาะปิโตรเลียมนั้นสามารถพิจารณาจากประเด็นผลกระทบที่เกิดขึ้น ผ่านตัวละครที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด ในฐานะผู้กระทำ ผู้ถูกกระทำ และผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งต้องพิจารณาข้อกำหนดและนโยบายที่เกี่ยวข้องเพื่อนำทั้งหมดมาสรุปสร้างแผนที่ความมั่นคงของมนุษย์

ภาพ: แสดงแผนที่ความมั่นคงของมนุษย์ระดับชุมชนในกรณีการขุดเจาะปิโตรเลียม
ที่มา: ศยามล เจริญรัตน์, 2558

เมื่อกำหนดตัวละครแล้วจะต้องจำแนกผู้มีส่วนเกี่ยวข้องออกเป็นกลุ่มๆ ตามลักษณะของความเกี่ยวข้องและผลกระทบ ออกเป็น 3 กลุ่ม

1. กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบหรือผู้ถูกรบกวน
2. กลุ่มผู้ดำเนินการหรือผู้กระทำ
3. กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในทางบวก และทางลบ

นอกจากการระบุผู้เกี่ยวข้องแล้ว ต้องระบุบทบาทหน้าที่รวมถึงความเชื่อมโยงที่เกิดขึ้นในสถานการณ์การขุดเจาะปิโตรเลียมกับความมั่นคงในแต่ละด้านที่เกิดขึ้น ซึ่งกลุ่มต่างๆ ทั้งนี้ การสร้างแผนที่ความมั่นคงของมนุษย์ในระดับชุมชนนั้นมีความเห็นพ้องกันว่า หากแต่ละกลุ่มได้ดำเนินบทบาทตามหน้าที่อย่างครบถ้วน ก็จะทำให้ผลกระทบในเชิงลบที่จะทำให้ความมั่นคงของชุมชนลดลงนั้นหมดไป

การขุดเจาะปิโตรเลียมในประเทศไทยได้ดำเนินการมาเป็นระยะเวลา ยาวนาน ปัญหาที่เกิดขึ้นมาจนถึงปัจจุบันมากกว่าร้อยละ 80 เกิดขึ้นจากปัญหาของแนวคิดของสิทธิในทรัพยากรของชุมชนเป็นของรัฐที่ประชาชนไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจได้ แม้ว่าจะมีการเปิดช่องทางให้ก็ตาม ดังนั้น กระบวนการดำเนินการขุดเจาะแต่เดิมจึงมุ่งเพื่อให้ได้ปิโตรเลียมมากกว่าการให้ความคำนึงถึงผลกระทบต่อชุมชน แม้ว่าในปัจจุบันจะมีการพัฒนากฎหมายให้โครงการพัฒนาขนาดใหญ่ต้องมีการศึกษาและรายงานวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม รวมถึงแนวทางในการป้องกันและแก้ไขผลกระทบนั้นแล้วก็ตาม แต่ในเชิงปฏิบัติที่พบในชุมชนหลายกรณีกลับพบว่า รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมนั้น กลับประสบกับปัญหาข้อมูลในรายงานนั้นๆ ไม่ได้เกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนตามมาตรฐานที่กำหนด

แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมที่รัฐในปัจจุบันเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นเมื่อเทียบกับอดีต แต่ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก เนื่องจากเครื่องมือที่รัฐใช้นอกจากกฎหมายที่ให้สิทธิชุมชนแล้ว การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมต่างๆ ของประชาชนมักเกิดการกีดกันประชากรบางกลุ่มไม่ให้เข้าถึงกระบวนการมีส่วนร่วม

รายการอ้างอิง

กรมเชื้อเพลิงธรรมชาติ. (2556). รายงานประจำปี 2556. กรุงเทพฯ: กรมเชื้อเพลิงธรรมชาติ กระทรวงพลังงาน.

กรมเชื้อเพลิงธรรมชาติ. (2557).

<http://www.dmf.go.th/index.php?act=petroleum&sec=history>

กรมเชื้อเพลิงธรรมชาติ. (มปป.). นโยบายและมาตรการป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในการสำรวจและผลิตปิโตรเลียม. (จุลสาร).

คะนิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม, ถวัลย์รัฐ วราเทพพุดพิงษ์ และพิสิฐ ศุภกรีย์พงศ์. (2545). แนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540: ปัญหา อุปสรรค และทางออก, รายงานวิจัย. พิมพ์ครั้งที่ 1 นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

คณะกรรมการธิการพลังงาน สภาผู้แทนราษฎร. (2557). เอกสารประกอบการประชุม เรื่อง “สัมปทานปิโตรเลียมของไทย รัฐได้ หรือเสียประโยชน์กันแน่ ?” วันที่ 6 กันยายน 2556.

แบงค์ งามอรุณโชติ และปรเมศร์ รังสิพล. (2556). โมนโพลี: พลังงานไทยในแกมผูกขาด. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.

ภูรี สิริสุนทร และณพล สุกใส. (2555). รายงานการวิจัยเรื่อง ระบบการคลังปิโตรเลียมของไทย: บทสำรวจและการวิเคราะห์. แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดี และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.

ศยามล เจริญรัตน์. (2558). การสร้างความมั่นคงของมนุษย์ในระดับชุมชน ผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมของพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา ระดับประเทศ กรณีแหล่งก๊าซตงมูล จังหวัดกาฬสินธุ์, รายงานวิจัย. สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สถาบันปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย. (2536). ปิโตรเลียมเมืองสยาม: วิวัฒนาการของอุตสาหกรรมปิโตรเลียมในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย.

สำนักงานพลังงานแห่งชาติ. (2512). เชื้อเพลิงและพลังงานของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานพลังงานแห่งชาติ.